

Vojtěch Belling

POJEM SUVERENITY A JEHO RELEVANCE V ĚŘE POSTNACIONÁLNÍHO VLÁDNUTÍ

Abstrakt: Zpochybnění či popření „klasických“ pojmů politické teorie a ústavního práva, jako je (národní) stát či suverenity, jejíž koncept se stal těžištěm debaty o postvestfálské státnosti, se staly běžným topos akademické diskuse posledních dvou desetiletí. Zatímco David Held si v roce 1996 postěžoval, že teoretici demokracie se takřka nevěnují otázce, nakolik může stát zůstat v centru myšlení o demokracii, stal se od té doby vztah mezi státem, demokracií a suverenitou předmětem řady zásadních prací. Poststrukturalističtí kritici suverenity, její redefinice v „metodologickém kosmopolitismu“, stejně jako radikálně-pluralistická transformace suverenity do podoby plurálních „nároků na suverenitu“ jsou výzvou pro klasická chápání tohoto pojmu. Přesto nemohou ani současné přístupy k „pozdní“ suverenitě postvestfálské epochy uniknout zásadním logickým obtížím při popisu kritických situací, v nichž se politické entity buď rekonstituují, nebo zachraňují před vlastním zánikem prostřednictvím mimořádných opatření porušujících jejich vlastní pravidla. V tomto článku se pokouším obhájit relevanci pojmu suverenity, nikoli však jako konceptu popisujícího materiální povahu mocenských vztahů, nýbrž jako normativního pojmu, jehož smysl spočívá v imaginaci sociální a politické reality. Suverenity jako prostředek této imaginace umožňuje legitimizaci politických systémů, v níž lze uchovat paralelní vztah mezi principem demokracie a principem právního státu, který je v alternativních konceptech legitimacy zásadně zpochybněn.

Klíčová slova: suverenity, stát, legitimita, kosmopolitismus, radikální demokracie

KRIZE TRADIČNÍHO POJMOSLOVÍ POLITICKÉ A PRÁVNÍ TEORIE

Stalo se oblíbenou figurou posledních let hovořit o „zániku“ či alespoň „proměně“ tradičních pojmů „klasické“ politické teorie a státovědy. Důvodem má být skutečnost, že tyto pojmy nejsou schopny adekvátně a pravdivě popsat současnou realitu mocenských vztahů ve světě, definovaném pluralitním uspořádáním a ústupem státní moci ve prospěch nadnárodních organizací či nejrůznějších zájmových skupin. Nepřiklonit se k zástupům autorů hovořících o nutnosti užívání nového pojmosloví, nebo alespoň potřebě doplňovat tradiční výrazy politické teorie a ústavní vědy adjektivy „nový“, „plurální“ nebo rovnou „postmoderní“ je dnes takřka činem revolty. Teoretici proklamující nový kosmopolitní řád „postnacionální konstelace“¹ a kosmopolitního globálního vládnutí a globálních lidských práv² i protagonisté pluralistického „disordre of ordres“ bez jakékoli

¹ HABERMAS, J. *Die postnationale Konstellation: Politische Essays*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1998.

² Klasicky např. ALBROW, M. *The Global Age: State and Society Beyond Modernity*. Stanford, 1996; BECK, U. *Perspektiven der Weltgesellschaft*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1998; HELD, D. *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Stanford: Stanford University Press, 1995; ARCHIBUGI, D. – HELD, D. *Cosmopolitan Democracy: An Agenda for a New World Order*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. Viz též velmi zajímavý sborník HOLDEN, B. (ed.). *Global Democracy: Key Debates*. London: Routledge, 2000 (ovšem i s některými texty radikálně popírajícími kosmopolitní diskurs). V češtině zaujme též práce FINE, R. *Kosmopolitismus. Základní ideje globálního uspořádání*. Praha: Filosofia, 2011, v níž autor polemizuje s kosmopolitismem založeným na doplnění tradičních sebeidentifikací se státem sounáležitostí s univerzálním celkem a navrhuje „silnější“ formu kosmopolitismu neslučitelnou s existujícími formami národního státu. Samozřejmě již na tomto místě se sluší dodat, že v současné sociální, politické a právní teorii hlásící se k různým formám postnacionálního a globálního vládnutí nebo tyto formy pokládající za fenomén současnosti jako holé faktum existuje celá řada různých názorových proudů a podproudů kosmopolitismu, často se vzájemně silně kritizujících.

(byť globální) jednotící ideje³ se shodují v zásadním zpochybnění tradičního pojmosloví politické vědy i ústavního práva, jemuž je vyčítán inherentní „*metodologický nacionalismus*“.⁴ Nemá přitom jít pouze o klasické pojmy spojené s existencí moderního národního státu (jako je sám stát, lid, národ, reprezentace lidu apod.), ale také o klasické adresáty definované rámcem svého státu/národa, jako jsou vlády, sociální třídy, politické strany, sociální hnutí: „*V epoše globalizace je metodologický nacionalismus antikvován nejen jako pojmový rámec, ale též ve vztahu k adresátům*“, praví Ulrich Beck.⁵ Namísto něj je prý nutné konstituovat nový politický subjekt lidstva jako celku.⁶ Přežívání pojmosloví spojeného s klasickou státovedou a politickou teorií je vnímáno jako něco nepatřičného, jakýsi relikv minulosti, jehož je třeba se zbavit. Lze tu vzpomenout na legendární povzdech Michela Foucaulta, že přes odstranění monarchií jsme stále nebyli schopni „*setnout králi hlavu*“, tedy odstranit suverenistický, se státem a národem spojený diskurs moderny.⁷

Jistým paradoxem je, že vlajku tradičního pojmosloví se dnes snaží udržet krajně levicový myšlenkový proud hlásící se k tzv. radikální demokracii, který se vymezuje právě vůči postmoderním proklamacím konce moderní politiky a nového kosmopolitního řádu.⁸ Zatímco však tato nová radikální filozofie spojená se jmény Clauda Leforta, Alaina Badioua, Jacquese Rancièra či, v nejkontroverznější podobě, Slavoj Žižeka představuje dnes intelektuální avantgardu, dominuje v sociální, politické i právní teorii právě mainstreamový postnacionální diskurs, jenž vyhláší konec klasických identit založených na vyloučení cizího a hledá právo bez suverenity a násilí⁹ a inkluzi bez vyloučení.¹⁰ Pojmy jako „národ“

³ Viz např. WALKER, N. Beyond Boundary Disputes and Basic Grids: Mapping the Global Disorder of Normative Orders. *International Journal of Constitutional Law*. 2008, roč. 6, s. 373–396; TÝŽ. The Idea of Constitutional Pluralism. *Modern Law Review*. 2002, roč. 65, s. 317–352; LINDAHL, H. A-Legality: Postnationalism and the Question of Legal Boundaries. In: Ronald Tinnevelt – Helder de Schutter (ed.). *Global Democracy and Exclusion*. Chichester: Wiley – Blackwell, 2011, s. 117–148.

⁴ Tento pojem do současného politického a právního myšlení zavedl Ulrich Beck ve svých různých textech. Viz zejména BECK, U. *Was ist Globalisierung? Irrtümer des Globalismus – Antworten auf Globalisierung*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1997; TÝŽ. *Der kosmopolitische Blick oder: Krieg ist Frieden*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 2004; či novější práci reagující na výtky jiných autorů (mj. výše zmiňovaného R. Fine): BECK, U. – GRANDE, E. Jenseits des methodologischen Nationalismus: Außereuropäische und europäische Varianten der zweiten Moderne. *Soziale Welt*. 2010, roč. 61, s. 187–216. Srov. dále WIMMER, A. – GLICK SCHILLER, N. Methodological Nationalism and Beyond: Nation-State Building, Migration and the Social Sciences. *Global Networks*. 2002, roč. 2, s. 301–334.

⁵ BECK, U. – GRANDE, E. *Jenseits des methodologischen Nationalismus*, s. 208.

⁶ *Ibidem*, s. 206; z jiného úhlu, ale se stejným závěrem viz FINE, R. *Kosmopolitismus*, s. 27.

⁷ FOUCAULT, M. *Dějiny sexuality I. Vilek vědění*. Praha: Hermann a synové, 1999, s. 105. Podobně i DERRIDA, J. – ROUDINESCO, E. *De quoi demain... Paris: Champs/Flammarion*, 2001, s. 149. Nutno říci, že oba autoři byli výrazně ovlivněni specifickou realitou francouzské společnosti, jež přes své neutuchající sebevztahování k ideám Revoluce patří mezi nejvíce sociálně stratifikované společnosti Evropy, v níž je prostupnost mezi jednotlivými sociálními skupinami omezenější než kdekoliv jinde. Přesto lze jejich závěr interpretovat jako obecnou výtku vůči současnému (či spíše tehdejšímu) způsobu politického myšlení.

⁸ Viz k tomuto paradoxu BELLING, V. Pluralistický fundamentalismus nebo návrat subjektu do ústavní reality? In: Jiří Příbáň – Pavel Holländer (ed.). *Právo a dobro v ústavní demokracii. Polemické a kritické úvahy*. Praha: Slon, 2011, s. 242–252. K textům radikálně demokratických autorů přístupným dnes i českému čtenáři náleží zvláště ŽIŽEK, S. *Nepolapitelný subjekt*. Chomutov: Luboš Marek, 2006; RANCIÈRE, J. *Neshoda. Politika a filosofie*. Praha: Svoboda Servis, 2012 a LACLAU, E. *Emancipace a radikální demokracie*. Praha: Karolinum, 2013.

⁹ Srov. LOICK, D. *Kritik der Souveränität*. Frankfurt/Main: Campus, 2012, s. 282nn.

¹⁰ HABERMAS, J. *Die Einbeziehung des Anderen: Studien zur politischen Theorie*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1996.

či „lid“ se tu stávají nanejvýš problematickými. Často je to i důsledkem vědecké metody. Podstatná část apoštolů postnacionálního řádu pochází z řad sociálních věd, zatímco právní věda se ukazuje vůči paradigmatickým změnám daleko rezistentnější. „Národ“ či „lid“ ve státovědě a ústavní vědě má ostatně jinou konotaci, jiný kontext a jiný historický základ než „národ“ v sociologii či kulturologii. Na druhé straně ale nelze také jednoduše říci, že jde o zcela jiné významy a dále se pohybovat v uzavřeném poli té či oné perspektivy.¹¹ Existuje tu totiž jejich úzké propojení, jež reaguje na komplexní vztah mezi deskripcí a preskripcí. Studium pojmu „národ“ v sociologickém pojetí nelze oprostit od politického rozměru (třeba když národ označíme za produkt nacionalismu,¹² nebo za výsledek imaginativního konstruování reality v politickém kontextu¹³), právě jako se naopak v právní analýze těžko můžeme ubránit sociologické a politologické dimenzi.¹⁴ Mnohé rozpory vznikají právě z podcenění dynamiky, jež z tohoto napětí vyplývá.¹⁵

¹¹ To by byl případ přísně pozitivistického ztotožnění národa v právní vědě pouze se „státním lidem“ ve smyslu „národa státních občanů“ definovaných pouze a jen platným právem státního občanství. Klasický pozitivismus zaujímal teorii duality normativního (právního) a faktického (sociologického) uchopení státu i národa s tím, že sociologický element předchází právnímu (JELLINEK, G. *Allgemeine Staatslehre*. 3. vyd. Berlin: O. Häring, 1914; STOLLEIS, M. *Geschichte des öffentlichen Rechts in Deutschland*. II. München: Beck, 1991, s. 451nn. Kelsenův radikální pozitivismus pak obě sféry již přísně odděluje (KELSEN, H. *Der soziologische und der juristische Staatsbegriff*. 2. vyd. Tübingen: Mohr und Siebeck, 1928). Nicméně, jak dále uvidím, ani toto radikální oddělení, jakkoli samozřejmě logicky vede k oddělení práva a moci, práva a sociologie/politologie (aniž by pak mohlo řešit jakékoli otázky mimo sféru pozitivního práva), neeliminuje prvek normativity mimo sféru práva, tedy ani normativní dimenze v pojmosloví politické i právní teorie. Uzavírá pouze právní vědu jako specifický podobor věnovaný pozitivní normativitě, ale ponechává samozřejmě filosofii, sociologii i politologii nadále otevřenou dynamice vztahu preskriptivních a deskriptivních pohledů.

¹² Viz klasicky GELLNER, A. *Národy a nacionalismus*. Praha: Hříbal, 1993, s. 62.

¹³ Viz ANDERSON, B. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London – New York: Verso, 1991. Česky: *Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008.

¹⁴ Toho si byl vědom již např. Hermann HELLER, autor výborné *Staatslehre* (vydané z pozůstalosti Gerhart Niemeyer, Leiden: A. W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij N. V., 1934), jež je nejen právním textem, ale současně i jedním z prvních politologických děl – srov. BLEEK, W. *Geschichte der Politikwissenschaft in Deutschland*. München: Beck, 2001, s. 216nn.

¹⁵ Konkrétním příkladem může být známý text Rogerse BRUBAKERA o (kolektivní) identitě (*Beyond Identity. Theory and Society*. 2000, roč. 29, s. 1–47). Brubaker celkem přesně odhaluje, že postmoderní sociální věda se často dopouští inkonkvence, když se snaží na jedné straně identitu popsat jako „plurální“ a „tekutou“, čímž vyprazdňuje její obsah („if identity is everywhere, it is nowhere“, *ibidem*, s. 1), ale současně na druhé straně trvá na jejím užití jako analytické kategorie. Brubaker oproti tomu navrhuje pojem identity jako analytické kategorie opustit, neboť neodpovídá empirické realitě. Na druhé straně však nezpochybňuje, že tentýž pojem hraje stále zásadní roli jako politická kategorie a může být takto dále zkoumán. Takový pohled přesně vyjadřuje problém napětí mezi normativním a deskriptivním aspektem pojmů, který však nemůže být, podle mého názoru, řešen úplným oddělením obou perspektiv. I pokud neexistuje empiricky odhalitelná identita, lze s jejím pojmem pracovat, dokud má politickou a společenskou relevanci a ovlivňuje chod společnosti. Jak konstatuje Jean-Luc Nancy, i když identita neexistuje nikdy „o sobě“, jako cosi empiricky daného a neměnného, existuje „pro sebe“, v úzkém spojení právě se světem politiky (NANCY, J. L. *Identité: Fragments, franchises*. Paris: Galilée, 2010). Podobný problém platí právě v případě pojmů lidu a národa, kde opět často dochází mezi zastánci různých proudů (k jejich rámcovému přehledu pro českého čtenáře doporučuji vynikající čítanku textů Miroslava Hrocha (ed.). *Pohledy na národ a nacionalismu*. Praha: SLON, 2004) ke střetu vycházejícímu ze záměny národu coby pojmu, jež hraje zásadní roli v chápání sociální reality, ale i v jejím normativním uspořádání prostřednictvím práva a právních pojmů, a národu jakožto empiricky „dané“ entity. Nemám přitom na mysli záměnu mezi objektivizujícím a subjektivizujícím pojetím (byť i k ní dochází), nýbrž mezi deskriptivním (ať již ve smyslu národa jako kulturně-etnické nebo subjektivně-politické entity) a normativním prvkem téhož pojmu, které nikdy nelze od sebe radikálně oddělit.

V důsledku dominující vlny frontálního útoku na „tradiční“ politické myšlení a jemu (údajně) inherentní nacionalismus – kterážto ovšem v mnohém pouze oprašuje desítky let staré koncepty anglosaského pragmatismu a německého normativismu, či dokonce mnohem starší odkaz říšské publicistiky 17. století – jsou zpochybněny základní koncepty politické teorie, jako je reprezentace, vůle či zájem lidu a konečně i stát jako takový. Na prvním místě je to však klasický pojem suverenity, jenž je podroben zdrcující kritice, a to do té míry, do jaké je v nejobecnější rovině spojen s pojmem absolutnosti, neodvozenosti rozhodování nebo kompetence k poslednímu rozhodování.¹⁶ Vzájemné prostupování různých právních okruhů v současném světě s sebou nese paralelní (ko)existenci vícera mocenských aktérů na jednom místě. Jestliže na nadnárodní úrovni lze hovořit o vznikajícím „světovém étosu“¹⁷ či rovnou „konstitucionalizaci“ mezinárodního práva a lidských práv,¹⁸ která omezuje nezávislost států zvnějšku, pak na národní úrovni pluralita aktérů a identit zpochybňuje nárok „lidu“ či „národu“ (chápaného jako homogenní celek) na to, být výhradním zdrojem legitimacy a nositelem státní moci.

V tomto článku se pokusím v první části (kap. 1) nastínit základní rysy dominantní kritiky klasického pojmu suverenity, abych následně rozebral i jejich logické souvislosti a normativní konsekvence. Ve druhé části (kap. 2) se obrátím k otázce „klasické“ suverenity coby legitimačního jádra moderních ústavních řádů (včetně toho, nakolik lze vůbec o nějakém „klasickém“ pojmu suverenity hovořit), k možnosti hledání alternativních forem sociální legitimace a k tématu oddělení suverenity od státu. Na základě těchto analýz se pokusím ukázat, že suverenity je i v éře globalizace a sdílení svrchovaných pravomocí mezi státem a nadnárodními organizacemi pojmem, který je logickou součástí ústavního řádu a bez něž nelze myslet trvalou jednotu mezi demokracií a právním státem.

1. OD POPŘENÍ SUVERENITY K JEJÍ REDEFINICI

Nutno říci, že argumentace současných kritiků absolutního nároku suverenity na to, být normativně nijak neomezeným a neodvozeným zdrojem moci a práva na určitém území, navazuje na tradiční zpochybňování pojmu suverenity, která se datují již od dob Jeana Bodina. Argumentace kritiků francouzského státovědy se již tenkrát opírala

¹⁶ Je třeba přitom různé popisy „klasické“ suverenity diferencovat. Kompetence k poslednímu rozhodování je něčím zcela jiným než faktickým rozhodováním zbaveným předchozí právně zakotvené kompetence k němu. Právě jejich zaměňování vede k častým zmatením ohledně toho, co je vlastně předmětem kritiky suverenity (nebo její obhajoby). Srov. STOLLEIS, M. Souveränität – Geschichte und Aktualität eines Zentralbegriffs zur Formung des modernen Staates. *Deutsch-Israelische Juristenvereinigung e. V., Mitteilungen*. Ausgabe X. 2008, s. 20–25.

¹⁷ KÜNG, H. *Světový étos: projekt*. Zlín: Archa, 1992.

¹⁸ Kromě některých výše uvedených děl (viz pozn. 1 a 2) viz dále např. FROWEIN, J. A. Konstitutionalisierung des Völkerrechts. *Berichte der Deutschen Gesellschaft für Völkerrecht*. 2000, roč. 39, s. 427–445; NETTESHEIM, M. Von der Verhandlungsdiplomatie zur internationalen Verfassungsordnung: Überlegungen zum Entwicklungsstand des internationalen Wirtschaftsrechts. *Jahrbuch für Neue Politische Ökonomie*. 2000, roč. 19, s. 205–208; ZANGL, B. Judizialisierung als Bestandteil internationaler Rechtsherrschaft: Theoretische Debatten. In: Týž (ed.). *Auf dem Weg zur internationalen Rechtsherrschaft? Streitbeilegung zwischen Recht und Politik*. Frankfurt/Main: Campus, 2009, s. 21nn; MEISTERHANS, N. *Eine weltbürgerliche Verfassung für die Weltgesellschaft? Zur herrschaftsbegründenden Konstitutionalisierung von Menschenrechten*. Diss. Bremen: Universität Bremen, 2005.

o faktické omezení panovnické moci stavovskými shromážděními a faktickou pluralitou moci ve společnosti.¹⁹ Namísto principiálního odmítnutí pojmu i termínu se však – i s ohledem na jeho rozšířenost a oblibu – většina kritiků rozhodla pro jeho relativizaci, tedy nahrazení významu přikládaného mu Bodinem (a později Hobbesem, Pufendorfem či Rousseauem) jiným obsahem, v němž suverenita měla být spíše označením nejvyšší existující autority v rámci ustaveného systému, než absolutní moci příslušející fiktivně existujícímu lidu. Díky tomu spolu v celé raně novověké politické a právní teorii koexistovala dvě zcela rozdílná chápání nejvyšší moci: jednou ve smyslu absolutní moci státu jako fiktivního celku, podruhé jako moci empiricky přítomného společenství lidu a jím vytvořených autorit. Kritika Bodinova a Hobbesova pojetí šla tak ruku v ruce s proklamací duální (Limnaeus, Bezold, Lawson) či omezené (Constant) suverenity. Jak však řečeno, je nutno mít na paměti, že toto sdílení, dělení a omezování se vztahuje ke zcela jinému druhu moci než tomu, který měl na mysli právě Bodin, Hobbes či Rousseau. To pochopila pozdější kritika suverenity (spojená se jmény Huga Preuße, Leóna Duguíta, Huga Krabbeho, Harolda Laskiho či Hanse Kelsena), jež proto namísto zmatení způsobeného s pojmy sdílení a omezování suverenity upřednostnila opuštění užívání samotného slova, či suverenitu striktně omezila jen na oblast relativního nároku právního řádu na vlastní platnost.²⁰

K radikálnímu kroku úplné eliminace samotného pojmu a výrazu suverenity se odhodlal ve 20. letech Hans Kelsen, který označil pojmy suverenity, reprezentace a (na legalitě nezávislé) legitimacy za neúnosné koncepty, jež jsou založené na fikci jednotného lidu.²¹ Radikalizoval tak, či spíše dovedl do logického důsledku dlouhou tradici pokusů o vytěsnění významu pojmu suverenity z teoretického diskursu. Na rozdíl od těch, kdo proti klasické absolutní suverenitě kladli princip omezené suverenity, Kelsen pokládal samotný pojem nejvyšší moci za relikv teologie, ne nepodobně Carlu Schmittovi.²² Pojem suver-

¹⁹ Poprvé např. ARNISAELUS, J. *Doctrina politica, in genuinam methodum, quae est Aristotelis reducta*. Francofurti, 1606, dále LIMNAEUS, J. *Dissertatio apologetica de statu imperii Romano-Germanici*. Onolzbach (Ansbach), 1643, ALTHUSIUS, J. *Politik*. Berlin: Dieter Wyduckel, 2003.

²⁰ PREUß, H. *Gemeinde, Staat, Reich als Gebietskörperschaften. Versuch einer deutschen Staatskonstruktion auf Grundlage der Genossenschaftstheorie*. Berlin: Springer 1889 [repr. 2013], s. 95; KRABBE, H. *Die Lehre von der Rechtssoveränität*. Groningen: J. B. Wolters, 1906; TÝŽ. *The Modern Idea of State*. New York – London: D. Appleton, 1922; DUGUIT, L. *Souveraineté et Liberté. Lectures tenues à l'Université Columbia (New York) 1920–1921*. Paris: Alcan, 1922; KELSEN, H. *Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1920; TÝŽ. *Der Wandel des Souveränitätsbegriffes*. In: Hanns Kurz (ed.). *Volkssouveränität und Staatssouveränität*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1970, s. 164–178; TÝŽ. *Das Problem des Parlamentarismus*. Wien – Leipzig: Braumüller, 1926. V podobném smyslu též ovšem také SCHEUNER, U. *Staat und Staatengemeinschaft. Blätter für deutsche Philosophie*. 1931, roč. 5, s. 255–269.

²¹ Viz např. KELSEN, Hans. *Vom Wesen und Wert der Demokratie*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1920.

²² KELSEN, H. *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre*. 2. vyd. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1923, 395nn; TÝŽ. *Der soziologische und der juristische Staatsbegriff*, s. 219nn; SCHMITT, C. *Soziologie des Souveränitätsbegriffes und politische Theologie*. In: Melchior Palai (ed.). *Hauptprobleme der Soziologie. Erinnerungsgabe für Max Weber*. II. München – Leipzig: Dunker und Humblot, 1923, s. 5–35. Zatímco však Kelsen pokládal teologickou povahu základních pojmů státovědy za důvod pro jejich zásadní zpochybnění jako kategorií použitelných pro „čistou“ právní vědu nezátíženou jakoukoli metafyzikou, Schmitt uchovil sekularizaci teologických pojmů jako fenomén inherentní celé moderní éře, který nelze jednoduše eliminovat. Viz kriticky k problémům takto pojaté teorie sekularizace BLUMENBERG, H. *Die Legitimität der Neuzeit*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1966, zvl. s. 99nn. Ke vztahu Kelsena a Schmitta v otázce teologické povahy pojmů státovědy viz NEUMANN, V. *Theologie als staatsrechtswissenschaftliches Argument: Hans Kelsen und Carl Schmitt*. *Der Staat*. 2008, roč. 47, s. 163–186.

nity se podle něj hodil pouze jako označení autonomie ústavního řádu, aniž by jej však bylo možno použít pro jakýkoli druh moci, který by existujícímu řádu logicky či časově předcházela. Postulát, že politický lid je třeba pokládat za suverénní homogenní entitu existující na úrovni transcendence, která je prostřednictvím parlamentu empiricky zpřítomněna, pokládal Kelsen za nesmyslný, neboť odkazuje do sféry fikce či ideální reality.²³

Zatímco ve slavném právním „sporů o metodu“ v meziválečné éře představovala Kelsenova pozice spíše krajní postoj,²⁴ po druhé světové válce z Kelsenových postulátů implicitně či explicitně vyšla celá řada autorů, zvláště v oblasti politických a sociálních věd.²⁵ Ostatně ani slavný Schumpeterův koncept „demokratické metody“ se v důvodech odmítnutí pojmosloví klasické politické teorie a státovědy příliš neliší od popsaného Kelsenova pojetí, včetně z něj vyplývajících důsledků.²⁶ Od 60. let se odmítnutí „klasických“ teorií demokracie a státu založených na pojmech suverenity a reprezentace stalo v politické teorii převažujícím názorem. Naopak právní teorie zůstávala, s výjimkou anglosaského prostředí,²⁷ vůči postulátům normativismu dlouhou dobu daleko rezistentnější. Jakkoli je právě právní věda, zejména ta německá, dosud díky vlivu Hermanna Hellera, Rudolfa Smenda, Carla Schmitta a samozřejmě všudypřítomného Hegela dosud vědním oborem, v němž nalezneme nejhlasitější zastávce „diskursu suverenity“,²⁸ nelze ovšem zpochybnit, že i zde je v současnosti pojmové instrumentarium tradiční, se suverenitou spojené ústavní teorie předmětem masivní metodologické kritiky.

Tato kritika nepředstavuje samozřejmě jednolitý proud. Tak jako se i v minulosti Bodinův, Hobbesův či Hegelův koncept státu a suverenity setkával s kritikou z řad republikánských příznivců aristotelského „přirozeného“ společenství (Althusius, Lawson),

²³ KELSEN, H. *Das Problem des Parlamentarismus*, s. 8.

²⁴ Srov. STOLLEIS, M. *Geschichte des öffentlichen Rechts in Deutschland. II. Weimarer Republik und Nationalsozialismus*. München: Beck, 1999, s. 153nn, zvl. s. 169nn. To však samozřejmě neznámá, že by nezaznívala kritika pojmů klasické právní a politické teorie i z jiných stran. Paradoxně to byla zejména nacistická právní věda, jež se rovněž odhodlala k útoku na tradiční pojmosloví státovědy. Tím nemám na mysli ani tolik Carla Schmitta (jakkoli ani on neváhal v době nacismu nazvat reprezentaci „barokní ideou“ nepoužitelnou pro současnost), ale bytostně rasisticky orientované právníky, jako např. Reinharda Höhna, který napadl (údajně) abstraktní způsob myšlení dosavadní právní vědy a odmítl jakékoli pojmy, jež nemají svůj základ v empirické realitě národa existujícího nikoli jako ideální jednota, ale jako zcela konkrétní masa spojená rasovými prvky (viz HÖHN, R. *Der individualistische Staatsbegriff und die juristische Staatsperson*. Berlin: C. Heymann, 1935; podobně TÝŽ. *Die Wandlung im staatsrechtlichen Denken*. Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt, 1934, s. 39).

²⁵ K ideové a logické návaznosti současného pluralismu s Kelsenovým normativismem viz VAN OOOYEN, R. Chr. *Der Staat der Moderne. Hans Kelsens Pluralismustheorie*. Berlin, 2003.

²⁶ SCHUMPETER, J. *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. Schumpetera označoval v tomto kontextu za následovníka Kelsenova pozitivismu také Wilhelm Röpke (cit. podle: HENNECKE, H.-J. *Wilhelm Röpke. Ein Leben in der Brandung*. Stuttgart: Schäfer – Poeschel, 2005, s. 255). Podobnost spočívá právě ve společném východisku autorů z pouze empirické reality a negaci jakéhokoli konceptu vůle lidu, obecného dobra (jakkoli oba pojmy jsou samy radikálně odlišné) či lidu odlišného od empirické společnosti. Schumpeterova metoda je samozřejmě ještě radikálnější v tom, že odmítá koncept obecného dobra lidu akceptovat jako normativní vodítko i ve formě pouhé výslednice různorodých společenských zájmů v duchu utilitarismu. Stejně jako Kelsen považuje ovšem Schumpeter parlamentarismus nikoli za metodu artikulace vůle lidu prostřednictvím reprezentace, nýbrž jako proceduru vlastní tvorby vůle lidu a státu.

²⁷ Připomeňme alespoň klasický text z r. 1961: HART, H. L. A. *Pojem práva*. Praha: Prostor, 2010.

²⁸ Viz v posledních dobách např. HILLGRUBER, Chr. Souveränität – Verteidigung eines Rechtsbegriffs. *Juristenzeitung*, 2002, roč. 22, s. 1072–1080; GRIMM, D. *Souveränität. Herkunft und Zukunft eines Schlüsselbegriffs*. Berlin: Akademie Verlag, 2009; BALDUS, M. Zur Relevanz des Souveränitätsproblems für die Wissenschaft vom öffentlichen Recht. *Der Staat*, 1997, roč. 36, s. 381–398.

ze strany absolutistických teoretiků vlády z Boží milosti (Filmer, Bossuet) nebo teoretiků empirické moci materializovaného davu (Harrington, Spinoza), je i dnes třeba rozlišovat mezi odlišnými proudy, jež se z různých stran pouští do pojmu suverenity. Na jedné straně stojí ti, kdo pokládají představu centrality moci a práva, jejich odvozování z jednoho ideálního místa, za nebezpečný, násilně ideologicky prosazený (sebe)klam vládnoucích vrstev, který pouze zatemňuje vsudypřítomnost moci jakožto každodenního násilí. Právo opřené o koncept suverenity a suverénní ústavodárné moci lidu je tu – například u Jacquese Derridy – logicky odhalováno jako násilné a radikálně odlišné od „skutečné“ spravedlnosti fungující pouze mimo ně.²⁹ Na druhé straně stojí teoretici, již se spíše než do práva a suverenity opírají do jejich spojování se státem, respektive s lidem definovaným ve vztahu ke státu, a namísto toho se snaží jako alternativu prezentovat „*metodologický kosmopolitismus*“ a „novou“, „plurální“ suverenitu spojenou s globálním právním řádem, nebo sdílenou mezi státy a nadnárodním právně-institucionálním systémem vládnutí. Stranou obou postojů stojí pak zastánci neorepublikánských modelů občanství bez státu a bez nutnosti společného právního řádu, ale také dnes velmi populární dědici Kelsenova normativismu z řad radikálních právních pluralistů, pro něž je suverenita pouhým subjektivním „nárokem“ určitého právního řádu, který není třeba odmítat či kritizovat, ale chápat jej jako přirozenou realitu, aniž by však poskytoval možnost jiného řešení v případě kolize dvou právních řádů, než pouhého faktického násilného sebeprosazení jednoho z nich. Tyto přístupy, které s jistou mírou zobecnění nazývám jako poststrukturalismus, kosmopolitismus, neorepublikánství a radikální pluralismus, se pokusím nejprve krátce nastínit, abych následně mohl přejít k jejich dalšímu rozboru a především analýze relevance jejich argumentů.

1.1 Poststrukturalismus a dekonstrukce suverenity

Podstatná část autorů se v duchu tezí poststrukturalismu a dekonstrukce kloní k radikální kritice suverenity a diskursu s ní spojeného a volá po tom, abychom se konečně jednou provždy zbavili chiméry jednotného lidu a státu jako garanta spravedlnosti. Nejen státní nárok na suverenitu a jednotnou tvorbu pozitivního práva, ale i snahy o přenášení suverenity či zdroje práva na úroveň nadnárodních celků nebo globální *kosmopolis* jsou tu radikálně odmítány nejen jako iluzorní, ale i nebezpečné. Předmětem kritiky je samotná idea centrality moci a práva. Snaha o nadnárodní konstitucionalizaci, byť omezenou třeba jen na sféru lidských práv, je „dekonstruována“ jako stejný výsledek faktické moci nejrůznějších sociálních skupin, jako suverenita spojená s tradičním státem. V tomto posledním bodu si paradoxně například Derridova kritika faktického prosazování zájmů velkých západních mocností pod vlajkou mezinárodních tribunálů a mírových misí nikterak nezadá s jejich analýzou z perspektivy radikálního realismu v mezinárodních vztazích z pera Danilo Zola.³⁰

²⁹ Tak např. DERRIDA, J. *Síla zákona*. Praha: Oikuméné, 2002. V radikálnější podobě viz již slavný text Waltera BENJAMINA, *Zur Kritik der Gewalt und andere Aufsätze*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1965 (česky: Ke kritice násilí. In: Týž. *Agesslaus Santander*. Praha: Harrtmann a synové, 1998, s. 48–79).

³⁰ DERRIDA, J. *Voyous. Deux essais sur la raison*. Paris: Galilée, 2003, 143nn; ZOLO, D. *Lords of the Peace: From the Holy Alliance to the New International Criminal Tribunals*. In: Barry Holden (ed.). *Global Democracy: Key Debates*, London: Routledge, 2000, s. 73–86.

Namísto studia suverenity a normativního pojetí moci mají být studovány empirické mocenské vztahy založené na násilí. Michel Foucault výslovně konstatoval, že cílem jeho kritiky je samotný diskurs práva, diskurs Hobbese a s ním „*všech právníků, neboť jejich problémem je vědět, jak se může z množství jednotlivců a vůlí formovat jedna vůle či jedno těleso*“.³¹ Namísto lidu, coby subjektu suverenity, se poststrukturalismus snaží odhalit materiální podstatu podmanění („*assujettissement*“), tedy procesu, v němž se z jednotlivců stávají subjekty moci.³² Problémem tohoto metodologického přístupu je fakt, že sám, jak řečeno, svými východisky i důsledky neguje nejen diskurs suverenity, ale celý diskurs práva, a to v míře, v níž je právo pokládáno za systém legitimizující v určitých, jím definovaných situacích, použití násilí.³³ Pokud je vůbec proklamováno „*právo bez suverenity*“, pak ve velmi mlhavé podobě, v níž je především jasné, že nejde o právo tak, jak je s tímto pojmem nakládáno v právní vědě a filosofii práva, včetně systému státních institucí tvořících, provádějících a interpretujících právní normy.³⁴ Jak ostatně konstatoval – v rámci své kritiky metodologického empirismu tehdejších teorií pluralismu a fašismu – již před více než 90-ti lety W. Y. Elliot, je hledání „*odpovědného suveréna*“ předpokladem stability právních principů i tehdy, pokud víme, že faktická empirická moc tkví někde úplně jinde.³⁵

Právě požadavek stability je však poststrukturalismu cizí. Tak jako má místo přisuzované právo obsadit nejasně definovaná „spravedlnost“, na místo „metafyzické“ suverenity má nastoupit materializovaná ústavodárná moc a na místo lidu (*populus*) má nastoupit revoluční masa (*multitudo*) jako nový politický subjekt.³⁶ Zde na vědecké postuláty poststrukturalismu zaměřené především na de(kon)strukci tradičního právního diskursu normativně navazují současní teoretici tzv. radikální demokracie.³⁷ Jejich východiskem je, že symbolické centrum moci sice nemusí být zlikvidováno, ale musí být za každou cenu ponecháno prázdné, neobsazené konkrétní ideologií, konkrétním obsahem nebo hodnotami.³⁸ Neexistuje totiž nic, než materiální realita davu, nad níž není žádné

³¹ FOUCAULT, M. „*Il faut défendre la société*“. *Cours au Collège de France*. 1976, Paris: Gallimard – Seuil, 1997, s. 26. Srov. NEAL, A. W. Cutting Off the King's Head: Foucault's Society Must Be Defended and the Problem of Sovereignty. *Alternatives*. 2009, roč. 29, s. 373–398.

³² Na zásadní vztah mezi tím, jak se člověk stává politickým subjektem (*sujet*) a mocensko-ideologickým mechanismem jeho podmanění státním aparátém v moderní éře upozornil ve svém slavném textu již ALTHUSSER, L. *Ideologie et appareils idéologiques d'État*. Notes pour une recherche. In: Týž. *Positions* (1964–1975). Paris: Les Éditions sociales, 1976, s. 67–125).

³³ V podobném smyslu se i zmiňovaný Derrida snaží o nahrazení práva, které je vždy spojeno s násilím, spravedlností bez násilí (DERRIDA, J. *Síla zákona*, s. 33).

³⁴ Srov. LOICK, D. *Kritik der Souveränität*, s. 282nn.

³⁵ ELLIOT, W. Y. *The Pragmatic Revolt in Politics. Syndicalism, Fascism, and the Constitutional State*. New York: The Macmillan Company, 1928, s. 149.

³⁶ Viz např. NEGRI, A. – HARDT, M. *Multitude*. London: The Penguin Press, 2004; NEGRI, A. *Insurgencies. Constituent Power and the Modern State*. 2. vyd. Minneapolis – London: University of Minnesota Press, 2009.

³⁷ Srov. kromě textů uvedených v pozn. 8 podobně např. BALIBAR, É. *Nous, citoyens d'Europe. Les frontières, l'État, le peuple*. Paris: PUF, 2001, s. 257nn. Třeba říci, že pojem radikální demokracie jako proudu v současném myšlení je obtížně uchopitelný ve vztahu ke konkrétním ideám, a to s ohledem na výraznou názorovou diferenciaci jeho protagonistů. Běžně jsou k němu řazeni Jacques Rancière, Alain Badiou, Ernesto Laclau, Slavoj Žižek, popř., spíše jako předchůdce, rovněž Claude Lefort. U dalších, jako je Giorgio Agamben, Antonio Negri, Etienne Balibar či Jacques Derrida je takové přiřazení již podstatně spornější.

³⁸ LEFORT, C. *Essais sur le politique*. Paris: Gallimard, 1986, s. 279. Viz též NEWMAN, S. The Place of Power in Political Discourse. *International Political Science Review*. 2004, roč. 25, s. 139–157.

„přirozené“ společenství, ani žádný jiný „lid“, než revoluční dav. Politickým subjektem – lidem – se dav stává jen prostřednictvím vlastní subjektivace v boji za obsazení právě onoho prázdného místa centra moci. Namísto toho, abychom se fixovali na ústavní řád a jeho ideální východiska, musíme ponechat dveře otevřené jeho možnému zhroucení a nahrazení. Jakákoli snaha o jeho sebeudržení je naopak pokládána za neslučitelnou s demokracií, tedy s oním volným bojem o „prázdné místo“ moci.

Démos je tu pojat jako masa, jež se subjektem stává teprve v určitém sociálním antagonismu, v konfliktu.³⁹ Žádný předem daný rámec pro jeho existenci neexistuje. Suverenity, pakliže tu má mít nějaké místo, je mocí takto pojatého materializovaného subjektu (jakkoli třeba Negri raději upřednostňuje pojem konstituující moci) neomezenou jinými „objektivními“ normami.⁴⁰ Taková suverenity vázaná na dynamickou sílu lidové masy je však striktně stavěna do protikladu vůči tradiční lidové suverenitě chápané jako symbolická moc státu.⁴¹ Pro Foucaulta, Derridu či Agambena je to důvodem opuštění „politiky suverenity“ jako takové.⁴² Namísto Hegela, pro něž je konstituovaný lid a stát vždy již výsledkem predispozic vyvěrajících z rozpoložení dané společnosti, a na místo Hobbese, pro něhož je lid a stát geneticky spojený s reprezentativními ústavními institucemi, je tu oslavován Machiavelli, Spinoza, Marx a především Carl Schmitt, jakožto teoretici politična (a politického střetu), které logicky předchází státu, spíše než by jím bylo definováno.⁴³

Důraz radikálních demokratů na masu jako politický faktor se tak v konečných normativních důsledcích blíží spíše invokaci permanentní konstituující moci, neustálého střetu o obsazení prázdného „místa moci“, jež však nikdy nesmí být obsazeno. Nejde tedy jen o demaskování státem ustavené moci, jak by se mohlo zdát, ale o její úplné odstranění, v duchu Benjaminova útoku na „právo ustavující“ a „právo uchováující“ moci.⁴⁴ Odtud vyvěrá i odpor k jakémukoliv konstituovanému řádu, konstituovanému právu a státu jako prostředku jeho konzervace a současně metodologická pozornost věnovaná výjimce, změně a revoluci.⁴⁵ Přesto však hlavním objektem kritiky radikálních demokratů dnes není konzervatismus, ale levicový liberalismus a postmoderní pluralistický konsenzualismus jako hlavní hlasatelé nového harmonického řádu beze střetů, bez politického sporu, ale proto také bez demokracie.

³⁹ BADIOU, A. *L'hypothèse communiste*.

⁴⁰ BADIOU, A. *L'être et l'événement*. Paris: Le Seuil, 1988 a TÝŽ. *Peut-on penser la politique?* Paris: Le Seuil, 1985. Podobně se – kriticky vůči Negrimu, staví za zachování a relevanci pojmu suverenity, avšak právě ve spojení s lidem existujícím jako hybná revoluční masa zcela nezávisle na státu, staví MOUFFE, Ch. *On the Political*. New-York – London: Verso, 2005.

⁴¹ Viz k rozdílů mezi symbolickou mocí a státu a skutečnou mocí objevující se v kritických situacích jako revoluční síla BADIOU, A. *Théorie du sujet*. Paris: Éditions du Seuil, 1982, s. 55.

⁴² Samozřejmě nelze přehlížet podstatné rozdíly v pojetí suverenity ani mezi těmito autory. Viz k nim ERLÉN-BUSCH, V. The Concept of Sovereignty in Contemporary Continental Political Philosophy. *Philosophy Compass*. 2012, roč. 7, s. 365–375.

⁴³ Viz např. sborník MOUFFE, Ch. *The Challenge of Carl Schmitt*. London – New York: Verso, 1999. K linii radikálně-demokratické ideje od Machiavelliho přes Spinozu, Sieyèse k Marxovi viz NEGRI, A. *Insurgencies* (op. cit. v pozn. 36).

⁴⁴ BENJAMIN, W. *Zur Kritik der Gewalt*, s. 65.

⁴⁵ Jak uvádí M. Foucault, je úkolem dneška osvobodit individuum nejen od státu a státních organizací, ale od způsobu individualizace spojeného se státem (jinými slovy od jeho sebedefinice jako součásti společenství v rámci státu): FOUCAULT, M. Subject and Power. *Critical Inquiry*. 1982, roč. 8, s. 777–795, zde s. 785.

1.2 Kosmopolitismus a „silné“ a „slabé“ varianty postnacionální suverenity

Zcela odlišný pohled na otázku relevance diskursu suverenity nabízejí ideály kosmopolitní demokracie a konsenzuálního vládnutí v nejrůznějších variantách a subvariantách, vůči nimž se poststrukturalismus a radikální demokracie většinou dosti razantně vymezuje. Kritika suverenity tu má logicky poněkud jiný charakter, než v předchozím případě. Jejím předmětem je tu již zmiňovaný „*metodologický nacionalismus*“, tedy perspektiva, nahlížející na světovou společnost a na jednotlivé sociální systémy prizmatem státu a národa (ať již v podobě národa stvořeného státní mocí nebo národa coby státotvorné síly). Suverénní národní stát je pokládán za relikv minulosti, jenž nejen nemá v jeho klasické podobě šanci na přežití, ale nemá na ně ani morální právo. Namísto konstruování ideálních konceptů homogenního lidu je třeba se soustředit na empirickou fakticitu „*pluralistické společnosti skupin*“,⁴⁶ a hledání konsenzu uvnitř ní.

Ať již má být konsenzu v pluralistické společnosti dosahováno racionálním komunikativním diskursem (Habermas, Alexy),⁴⁷ demokratickou „metodou“ zohledňování zájmů všech skupin namísto iracionálního konceptu „obecného dobra“ i coby pouhé regulativní ideje (Schumpeter) či otevřeností rozhodovacího procesu všem možným variantám rozhodnutí (raný Luhmann),⁴⁸ je společným prvkem kritika pojmů klasických politických teorií, a zejména právě „tradičního“ pojmu suverenity. Ten je buď redukován na omezenou autonomii současných států,⁴⁹ nebo je „likvidován“ (v obou smyslech slova)⁵⁰ ve sdílenou či rozdělenou suverenitu v rámci systému globálního či evropského mnohoúrovňového vládnutí.⁵¹ Nadnárodní integrace zasahující do řady tradičních výsostných prerogativ státu je mnohými autory odhalena (a vítána) jako zárodek nové formy globálního, respektive postnacionálního vládnutí. Stát je pokládán za buď rovnou odumírající, nebo za výrazně oslabený ve svém dosavadním nároku být výlučným centrem moci, respektive aktérem světových mocenských vztahů. Netřeba přitom jistě zdůrazňovat, že jednou z hlavních výzev se stává otázka demokratické vládnutelnosti v globalizovaném světě. Zatímco ještě v polovině 90. let si mohl David Held postěžovat, že se

⁴⁶ STERNBERGER, D. *Die lebende Verfassung. Studien über Koalition und Opposition*. Meisenheim/Glan: Anton Hain, 1956.

⁴⁷ ALEXY, R. *Begriff und Geltung des Rechts*, München – Freiburg: Alber, 1992; HABERMAS, Jürgen. *Diskursethik – Notizen zu einem Begründungsprogramm*. In: Týž. *Moralbewusstsein und kommunikatives Handeln*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1983, s. 53–125 a samozřejmě klasické dílo téhož: HABERMAS, J. *Theorie des kommunikativen Handelns*. I–II. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1981. Viz k tomuto pojetí též BELLING, V. *Legitimita moci v postmoderní době*, Brno: Masaryk University Press, 2009, s. 41nn.

⁴⁸ LUHMANN, N. *Legitimation durch Verfahren*. Neuwied/Rhein – Berlin: Luchterhand Verlag, 1969; Týž. *Rechtssoziologie*, Rheinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1972, s. 259nn. Srov. HOHMANN, K. *Rationalität und Demokratie*, Tübingen: Mohr und Siebeck, 1988, s. 40.

⁴⁹ To je zvláště případ recentních konceptů suverenity v mezinárodních vztazích, kde je suverenity chápána jako status autonomie či uznání aktéra na poli mezinárodní spolupráce. Viz např. CHAYES, A. – CHAYES, A. H. *The New Sovereignty. Compliance with International Regulatory Agreements*. New York: Harvard University Press, 1998; ILGEB, T. L. Ilgen, (vyd.) *Reconfigured Sovereignty. Multi-Layered Governance in the Global Age*. Aldershot: Ashgate, 2003; LAKE, David A. *The New Sovereignty in International Relations*, *International Studies Review*. 2003, roč. 5, s. 303–223; SASSEN, S. *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*, New York: Columbia University Press, 1996.

⁵⁰ Srov. HALTERN, U. *Was bedeutet Souveränität?* Tübingen: Mohr und Siebeck, 2007, s. 103.

⁵¹ Viz např. HABERMAS, J. *K ustavení Evropy*. Praha: Filosofie, 2013 či PERNICE, I. *Multilevel Constitutionalism in the European Union*. *European Law Review*. 2002, roč. 27, s. 511–529.

takřka nikdo nevěnuje otázce, nakolik může stát zůstat v centru myšlení o demokracii,⁵² dnes je téma globální demokracie jedním z nejdiskutovanějších v sociálních i právních vědách.

Lze v zásadě rozlišit dvě varianty konceptů kosmopolitního/postnacionálního vládnutí. V „silné“ formě kosmopolitismu rezonují představy globálního/federálního státu (buď v celosvětovém měřítku, nebo alespoň na úrovni jednotlivých regionálních uskupení, jako je např. Evropa),⁵³ který bude novým nositelem suverenity a bude fungovat analogicky dle vzoru národních států. Ve „slabé“ formě je pak idea světové/federální vlády odmítána a je proklamován „pouze“ globální konstitucionalismus či globální právní řád opřený o univerzální lidská práva, případně nějakou formu obecných sdílených právních principů.⁵⁴ Pakliže však i slabší forma kosmopolitismu počítá s existencí globálního právního řádu, jakkoli vágně pojatého, kterému přísluší nadřazenost nad řády státními/nadnárodními, lze tu nadále hovořit o příbuznosti s prve zmíněným přístupem, jakkoli se protagonisté této formy postulují do pomyslného středu mezi etatismem a globálním (či evropským) federalismem. To je dle mého soudu i případ typologizace modelů demokracie z pera E. O. Eriksena a J. E. Fossuma, jež vedle demokracie vázané na stát a federální demokracii staví model založený na postnacionálním kosmopolitním vládnutí bez státu.⁵⁵ Podobně též J. Habermas hovoří o „světové vnitřní politice bez světové vlády“⁵⁶ jako jakési střední cestě mezi exkluzivou národního státu a modelem globální vlády.

Zastánci postnacionálního kosmopolitismu suverenitu jako pojem neodmítají, ale snaží se jí buď přisoudit globálnímu řádu,⁵⁷ nebo rozdělit mezi stát a postnacionální společenství/právní řád v duchu předmoderního Althusiova konceptu „sdílené“ suverenity.⁵⁸ Namísto popření státu a suverenity (k němuž se paradoxně uchylují spíše etatisté

⁵² HELD, D. *Democracy and Globalization*. MPIfG Working Paper. 1997, č. 97/05.

⁵³ Viz na úrovni celosvětové ALBROW, M. *The Global Age*...

⁵⁴ Viz práce Ulricha Becka, Jürgena Habermase, Davida Helda a Daniele Archibugi cit. v pozn. 1 a 2. Samotnou diferenciaci „slabší“ a „silnější“ formy je třeba brát s jistou rezervou. Kupříkladu již zmiňovaný Robert Fine kritizuje uvedenou „silnou“ formu „kosmopolitismu“ proto, že „není dostatečně kosmopolitní“, neboť se nedokázal zbavit představy silného vědomí sounáležitosti a jednoty právního řádu opírající se o globální lidská práva (FINE, R. *Kosmopolitismus*, s. 17). Jím navrhovaná „kosmopolitní sociální teorie“ má být výrazně pluralističtější alternativou kosmopolitního myšlení (bez -ismu).

⁵⁵ ERIKSEN, E. O. – FOSSUM, J. E. *Europe in Transformation: How to Reconstitute Democracy? RECON Working Paper Series*. 2007, č. 1/07.

⁵⁶ HABERMAS, J. *Die postnationale Konstellation*, s. 156nn.

⁵⁷ Tak mluví o globální suverenitě doplňující omezenou národní suverenitu (samozřejmě s tím, že globální suverenita může ospravedlnit revoluční útok proti národnímu suverénu) SMITH, M. N. *Rethinking Sovereignty, Rethinking Revolution. Philosophy & Public Affairs*. 2008, roč. 36, s. 405–440. Teze o globální suverenitě však není ničím novým, jak ukazuje již polemika Hermanna HELLERA s konceptem „World Sovereignty“ z dvacátých let minulého století (*Souveränität*. Berlin: Walter de Gruyter, 1927, s. 31).

⁵⁸ Takto používá pojem sdílené suverenity např. zmíněný Jürgen Habermas, podle kterého je na úrovni Evropské unie suverenita sdílená mezi evropským lidem a národy členských států (HABERMAS, J. *K ustavení Evropy*. Praha: Filosofie, 2013, s. 73nn či PERNICE, I. *Multilevel Constitutionalism in the European Union. European Law Review*. 2002, roč. 27, s. 511–529, zde s. 511). V podobném smyslu použil, avšak spíše jako rétorickou figuru, pojem sdílené suverenity též Ústavní soud České republiky ve svém prvním nálezu k Lisabonské smlouvě z r. 2008. Srov. k užití Althusioových konceptů v současné teorii integrace HOHBERGER, S. *Vergleich der politischen Theorie und der politischen Systeme des Althusius mit der EU*. Berlin: Duncker und Humblot, 2008.

zdůrazňující určité nezbytné prvky státnosti, při jejichž absenci lze mluvit o odumírání státu)⁵⁹ raději mluví o jejich zásadní proměně.⁶⁰ K té má docházet v důsledku radikální transformace světové společnosti, globalizace, nárůstu množství nestátních politických aktérů a konečně i ztráty státního monopolu na exkluzivní tvorbu právních norem a konečně i na násilí (včetně násilí symbolického).⁶¹ Klasickým příkladem této pozice je konstatování Berharda Zangla a Philippa Genschela, že „i v podmínkách deetatizace je stát centrální mocenskou instancí, pouze se mění jeho role: mutuje z držitele mocenského monopolu v manažer moci“.⁶² Predikáty jako „nová“,⁶³ „sdílená“ či dokonce „plurální“⁶⁴ a „decentralizovaná“⁶⁵ odpovídají právě tomuto novému „promyšlení“ suverenity.

Rozdíl mezi proklamacemi „globální“ nebo naopak různým způsobem disgregované, nové, plurální a sdílené suverenity odpovídá shora uvedené diferenciaci mezi „silným“ a „slabým“ kosmopolitismem. Ovšem v základním postoji k otázce globální jednoty se nakonec oba postoje ukazují jako méně odlišné, než by se na první pohled zdálo (i z jejich vlastní sebezprezentace). Jak poukazují kritici, jako např. Neil Walker, ústí totiž také proklamace sdílené suverenity mnohdy nakonec do závěru, že „vyšší“, globální či evropské entitě přísluší nakonec i vyšší platnost, pakliže jsou součástí představ o mnohoúrovňovém ústavním řádu nároklujícím si vlastní jednotu.⁶⁶ Má-li si systém mnohoúrovňového vládnutí zachovat integritu, tenduje postupně k federalismu. Ať je onen „vyšší“ evropský či globální řád opentlen jakýmkoli metaforami své plurality, postnacio-

⁵⁹ Viz např. SCHMITT, C. *Pojem politična*. 2. vyd. Praha: Oikuméné, 2013, s. 16 (jde o překlad druhého vydání z r. 1963, v němž Schmitt provedl několik výrazných doplnění, včetně teze o konci státnosti) a podobně jeho žák FORSTHOFF, E. *Der Staat der Industriegesellschaft. Dargestellt am Beispiel der Bundesrepublik Deutschland*. München: C. H. Beck 1971. Srov. k tomuto rozdílu mezi koncepty konce a proměny státnosti u Schmitta a jeho následovníků VESTING, T. Die permanente Revolution und das Ende der Epoche der Staatlichkeit. In: Andreas Göbel – Dirk van Laak – Ingeborg Villinger (ed.). *Metamorphosen des Politischen. Grundfragen politischer Einheitsbildung seit den 20er Jahren*. Berlin: Akademie Verlag, 1995, s. 191–202.

⁶⁰ Viz např. GENSCHEL, P. – ZANGL, B. Zerfaserung und Selbsttransformation: Das Forschungsprogramm Staatlichkeit im Wandel. *TransState Workin Paper*. 2006, č. 45; LEIBFRIED, S. – ZÜRN, M. (ed.). *Transformationen des Staates?* Frankfurt/Main: Suhrkamp, 2006); SCHUPPERT, G. F. Was ist und wie misst man Wandel von Staatlichkeit? *Der Staat*. 2008, roč. 47, 325–358.

⁶¹ Viz k poslednímu bodu BOURDIEU, P. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, zvl. s. 239. Obecně k fenoménu „ztráty kontroly“ státu nad politickou SASSEN, S. *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*. New York: Columbia University Press, 1996.

⁶² GENSCHEL, P. – ZANGL, M. Metamorphosen des Staates – Vom Herrschaftsmonopolisten zum Herrschaftsmanager. *Leviathan: Berliner Zeitschrift für Sozialwissenschaft*. 2008, roč. 36, s. 430–454, zde s. 451.

⁶³ CHAYES, A. – CHAYES, A. H. *The New Sovereignty* (cit. v pozn. 49); LAKE, D. A. The New Sovereignty in International Relations. *International Studies Review*. 2003, roč. 5, s. 303–223. Dokonce i zastánce konzervativního pojetí veřejného práva Dieter Grimm hovoří o novém pojmu suverenity oproti pojmu staršímu, platnému do poloviny 20. století. Nicméně i jeho koncept suverenity odráží v jádru spíše klasické pojetí, jakkoli je zdůrazněn prvek intenzity proti radikálnímu pojetí ve stylu „ano či ne“ (GRIMM, D. *Souveränität. Herkunft und Zukunft eines Schlüsselbegriffs*. Berlin: Akademie Verlag, 2009).

⁶⁴ Např. LASKI, H. *The Foundations of Sovereignty and Other Essays*. New York: Harcourt, Brace and Company, 1921, zvl. s. 1–30. Z českých autorů srov. PŘIBÁŇ, J. Multiple Sovereignty: On Europe's Self-Constitutionalization and Legal Self-Reference. *Ratio Juris*. 2010, roč. 23, s. 41–64, písci ovšem spíše z pozic právního pluralismu, v jeho případě se silným vlivem Luhmannovy teorie.

⁶⁵ SMITH, M. N. *Rethinking Sovereignty*...

⁶⁶ Tak např. Neil Walker upozorňuje na tuto ambivalentnost konceptu sdílené suverenity. Zatímco sdílení se tu týká nároků obou složek, integrita celého systému je od tohoto sdílení odlišována, což vede k preferování federálního řádu jako hierarchicky nadřazeného (WALKER, N. Late Sovereignty in the European Union. In: Týž (ed.). *Sovereignty in Transition*. Oxford – Portland: Hart, 2003, s. 3–32, zde s. 14).

nálního charakteru a mnohoúrovňovosti, je vždy založen na určité představě jednoty předcházející jeho vlastní pluralitě.⁶⁷ Každý takový řád, jakkoli inkluzivně se tváří, je nakonec vždy konfrontován s otázkou, jak sebe sama vymezit, jak vymezit ty, kdo k němu náleží.⁶⁸ Rozdíl mezi pluralismem a monismem je nakonec menší, než by se na první pohled zdálo, pakliže i pluralismus je založen na ideji určité jej zakládající jednoty.⁶⁹ Zoufalá snaha ubránit se závěru o suverénním charakteru globálního řádu, jenž by vyvolával logickou otázku po jeho (ne)demokratické povaze, vede některé zastánce kosmopolitní pozice k proklamacím o určitých absolutních hodnotách jako základu tohoto řádu nezaložených lidovou, ani jinou suverenitou.⁷⁰ Samozřejmě není pak ovšem nic snazšího, než se dotázat po autoritě, která tyto jednotící hodnoty zakládá. Koneckonců právě tato výtky je dnes již zmiňovanou klasickou výhradou vůči všem explicitním i implicitním konceptům globální či postnacionální suverenity.

Naopak pakliže není suverenita přisouzena postnacionálnímu řádu jako takovému a je skutečně konzistentně označována za moc příslušející různým jednotkám v rámci mnohoúrovňového systému globálního (či evropského) vládnutí, pak je redukována na pouhou omezenou empirickou moc dané jednotky a splývá v jedno s vágně pojatou autonomií. Protagonisté této formy postnacionálního přístupu se pak těžko ubrání výtce, že pojem suverenity se stává zcela redundantní.⁷¹ Podobně jako Rogers Brubakker konstatoval na adresu konceptů tekuté a plurální identity, že pokud je identita všude, není nikde,⁷² konstatuje Neil Walker: „*je-li suverenita všude, zdá se, že nikde není zvláště důležitá*“.⁷³ Podobně Rainer Wahl kriticky podotýká na adresu konceptu „sdílené“ suverenity, že jde o úplné vyprázdnění pojmu v jeho původním významu.⁷⁴

Vyústění konceptů postnacionální „postsuverenity“ buď do proklamace suverenity postnacionálního společenství, respektive suverenity jemu inherentních principů uni-

⁶⁷ LINDAHL, H. Sovereignty and Representation in the EU. In: Neil Walker (ed.). *Sovereignty in Transition* (op. cit.), s. 101.

⁶⁸ Srov. kriticky ve vztahu k Habermasovi v podobném smyslu kromě Lindhala též van ROERMUND, B. *Law, Narrative and Reality: An Essay in Intercepting Politics*. Dordrecht: Springer, 1997, s. 151; LINDAHL, H. *Sovereignty and Representation*, s. 94. Ke konceptu transnacionálního občanství viz kriticky s podobnou argumentací opřenou o nutný prvek hranic a vymezení u každého pojmu občanství a „obce“ rovněž KYMLICKA, W. Nationalism, Transnationalism and Postnationalism. In: Ronald Dworkin (ed.). *From Liberal Values to Democratic Transition*. Budapest: CEU Press, 2003, s. 227–68.

⁶⁹ Srov. podobně již BADIOU, A. *Théorie du sujet*. Paris: Seuil, 1982, s. 42 a LACLAU, E. *Emancipace a radikální demokracie*, s. 60.

⁷⁰ Viz GOODHART, M. – TATINCHEV, S. B. The New Sovereignist Challenge for Global Governance: Democracy Without Sovereignty. *International Studies Quarterly*. 2011, roč. 55, s. 1047–1068. Oba autoři se snaží vymezit proti běžnému kosmopolitismu, který podle nich odvozuje světový řád z konceptů demokracie vázané na lidového suveréna, a tím je konfrontován s otázkou světového lidového suveréna. Proti této pozici staví své ospravedlnění tohoto řádu „flowing directly from the values of freedom and equality themselves“ (ibid., s. 1065).

⁷¹ Viz např. BARTELSON, J. *The Concept of Sovereignty Revisited*, s. 467.

⁷² Viz výše v pozn. 15.

⁷³ WALKER, N. *Late Sovereignty in the European Union*, s. 15.

⁷⁴ WAHL, R. Erklärenstaats-theoretische Leitbegriffe die Europäische Union? In: Horst Dreier (ed.). *Rechts- und staats-theoretische Schlüsselbegriffe: Legitimität – Repräsentation – Freiheit, Festschrift für Hasso Hofmann zum 70. Geburtstag*. Berlin: Duncker und Humblot, 2005, s. 114–149; podobně ovšem i GRIMM, D. Souveränität – zur aktuellen Leistungsfähigkeit eines rechtlich-politischen Grundbegriffs. In: Tine Stein – Hubertus Buchstein – Claus Offe. *Souveränität, Recht, Moral. Die Grundlagen politischer Gemeinschaft*. Frankfurt – New York, 2007, s. 304–310. Viz též jeho monografii zmiňovanou v pozn. 60.

verzálních práv či univerzální právní jednoty, nebo do redukce tohoto pojmu do pouhé omezené empirické moci je předmětem ostré kritiky odpůrců tohoto paradigmatu. Výše zmiňovaní teoretici radikální demokracie odmítají kosmopolitní univerzalizmus jako kamuflovaný hegemoniální liberalismus, který se snaží vše cizí jednoduše vytěsnit z prostoru (údajného) kosmopolitního konsenzu. Jacques Rancière pro takové postnacionální vládnutí užívá pojmu postdemokracie,⁷⁵ Slavoj Žižek hovoří o postpolitice,⁷⁶ Chantal Mouffe popisuje globální lidská práva jako totalitární „*práva bez subjektu*“.⁷⁷ S podobnými argumenty kritizují projekt kosmopolitní demokracie též schmittiánští realisté, jako William Scheuermann upozorňující na skrytou metafyzickou povahu tohoto projektu.⁷⁸ Také podle radikálních právních pluralistů je kosmopolitismus ve všech svých podobách vždy prostorově, ale i subjektivně vázán a vyžaduje jednotu, jež vytváří odpověď na politickou pluralitu.⁷⁹ Nemůže tak při nejlepší vůli představovat alternativu klasického státu. Postnacionální proklamace globální spravedlnosti, lidských práv a (jakkoli decentrálního) globálního vládnutí jsou jen novou formou nároku určité konkrétní představy řádu na univerzální platnost, která současně vylučuje jakékoli jiné představy zcela mimo prostor politiky a legitimního politického středu. Nejde tak než o replikaci klasické představy spojené se státním ústavním řádem a jeho nárokem na vlastní absolutní charakter.

Zajímavým fenoménem současných debat o suverenitě a budoucnosti státu je usilovná snaha valné části jejich účastníků stylizovat se do představitelů jediné skutečné alternativy vůči ostatním proudům, jež jsou „odhaleny“ jako vzájemně velmi blízké. Zastánci „slabého“ kosmopolitismu se pokládají za alternativu vůči teoretikům světového (či evropského) státu a tradičním (národním) etatistům popsáním jako dvě varianty téhož myšlení. Podobně ovšem také hlasatel neorepublikánské renesance Richard Bellamy označuje postmoderní koncepty postsuverenity a klasické moderní koncepty suverenity pouze jako „*dvě strany jedné mince*“.⁸⁰ Jak dále uvidíme, stejně tak se i radikální pluralismus prezentuje jako třetí cesta mezi analytickou koncentrací na národní, nebo nadnárodní stát a zdůrazňuje, že nezpochybňuje nárok států na významné postavení v mnohoúrovňovém systému světového (a zvláště evropského) vládnutí. Přes tento nárok na to být „opravdovou“ alternativou se však neorepublikánské a radikálně-pluralistické paradigma podstatně liší.

1.3 Neorepublikánská kritika suverenity

Tou nejsnazší odpovědí na dilema národní a postnacionální suverenity se zdá být rezignace na pojem jako takový (podobně jako Brubakker z uvedeného důvodu rezig-

⁷⁵ RANCIÈRE, J. *Neshoda...*, s. 95nn.

⁷⁶ ŽIŽEK, S. *Nepolapitelný subjekt...*, s. 213nn.

⁷⁷ MOUFFE, Ch. *On the Political*. New-York – London: Verso, 2005, s. 97nn.

⁷⁸ Viz např. SCHEUERMANN, W. E. *Cosmopolitan Democracy and the Rule of Law*. In: Roland Tinnewelt – Helder de Schutter (ed.). *Global Democracy and the Exclusion*. Chichester: Wiley – Blackwell, s. 95–115 a text Danilo Zola cit. v pozn. 30.

⁷⁹ LINDAHL, H. *A-Legality: Postnationalism and the Question of Legal Boundaries*, zde s. 132.

⁸⁰ BELLAMY, R. *Sovereignty, Post-Sovereignty and Pre-Sovereignty*. In: Neil Walker (ed.). *Sovereignty in Transition...*, s. 169.

nuje na pojem kolektivní identity jako analytické kategorie). Zmíněný Bellamy konstatuje, že „by bylo chybou věřit, že nějaká forma suverenity je nevyhnutelná“, a navrhuje návrat k předmoderní presuverenitě (či „smíšené suverenitě“) vystavěné na ideji smíšené ústavy.⁸¹ Podobně Neil MacCormick navrhuje opustit pojem samotný a mluvit již jen o postsuverenitě.⁸² Problém tohoto úniku z tenat diskursu suverenity spočívá ovšem v tom, že je vystavěn pouze na (domnělé) reflexi empirické reality, z níž vyvozuje normativní implikace, případně přímo na primordiálních normativních představách o „správném“ fungování politického systému, aniž by však zásadně zohledňoval roli, kterou pojem suverenity v myšlení této reality sehrává. Bellamy tak chce „zachovat a nabídnout koherentní bázi pro určité klíčové prvky suverénního systému, zejména efektivní a demokratickou vládu, uvnitř nových podmínek postsuverénního světa plurálních politik, režimů a identit“ a vytvořit „legitimní jednotu z plurality, aniž by byla vytvořena [Hobbesova] „a common power to keep them all in awe““. ⁸³ Jeho protinávrh staví na správném nastavení systému dělby a rovnováhy moci. Oproti umírněným kosmopolistům se nesnaží hledat konkrétním obsahem naplněný koncept globálních práv a s nimi globálního právního řádu, ale soustřeďuje se na občanství pojaté v arendtovském duchu jako „právo mít práva“. Role občanů (aniž by bylo podrobně vysvětlováno, kdo je občanem, respektive jak jsou stanoveny hranice společenství) je soustředěna na procesuální legitimaci bez nutnosti existence jednotného *dému*, státu či právního řádu. Jednotlivé skupiny („*plurální demoi*“) „*musí zajistit uznání a vyslyšení svých požadavků v dialogu s ostatními*“.⁸⁴ Otázka, jak jsou vymezení občané, respektive určeny hranice, a jak dosáhnout „uznání a vyslyšení“ v případě kolize požadavků, zůstává nezodpovězena. Bellamyho závěry spíše ukazují, že tato forma rezignace na suverenitu se v důsledku podobá výše zmíněným kosmopolitistickým snahám opírat se o vnější pevný bod univerzality; nikoli tedy autoreferenční suverenitu společnosti, ale suverenitu tohoto pevného bodu, ať jsou jím univerzální lidská práva nebo (jako v Bellamyho případě) univerzálně platné principy fungování každého politického společenství. Bezpochyby se jedná o alternativu vůči „klasické“ suverenitě, avšak ne radikálně odlišnou od alternativ, které svého času stavěl proti Bodinovi Johannes Althusius či proti Hobbesovi teoretici moderního republikánství: alternativu založenou na víře v metafyzický řád, jenž je sám ze sebe schopen založit jednotu empiricky plurálního společenství.

⁸¹ BELLAMY, R. *Sovereignty, Post-Sovereignty and Pre-Sovereignty*, s. 170nn. Srov. také BELLAMY, R. – CASTIGLIONE, D. *Building the Union: The Nature of Sovereignty in the Political Architecture of Europe*. *Law and Philosophy*. 1997, roč. 16, s. 421–445.

⁸² MACCORMICK, N. *Questioning Sovereignty: Law, State, and Nation in the European Commonwealth*, Oxford 1999.

⁸³ BELLAMY, R. *Sovereignty, Post-Sovereignty and Pre-Sovereignty*, s. 180.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 184. Český „*společná moc schopná je všechny zastrašit*“ (HOBBS, T. *Leviathan aneb látka, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: Oikuméné, 2009, s. 88). Podrobněji své pojetí občanství (zde jako střední cesty mezi liberalismem a komunitarismem) vysvětluje Bellamy v textu vydaném společně s Dario Castiglione v českém překladu BELLAMY, R. – CASTIGLIONE, D. *Za hranice pospolitosti a práv. Evropské občanství a ctnosti participace*. In: Marek Hrubec (ed.). *Spor o Evropu: postdemokracie nebo predemokracie?* Praha: Filosofía, 2005, s. 141–178. Ani zde se však nevyrovňuje s podstatným argumentem proti klasickým republikánským teoriím (o něž se opírá), jenž kritizuje právě vytěsnění otázky po určení hranic řádu a principů jemu imanentní exkluze. Viz kriticky BARTELSON, J. *The Concept of Sovereignty Revisited*, s. 470.

1.4 Radikální pluralismus a transformace suverenity na subjektivní „nárok na suverenitu“

Zatímco Ulrich Beck, Jürgen Habermas, Julia Kristeva a jiní sní o inkluzi bez exkluze, o právním řádu, jemuž nebudou vlastní jakékoli hranice, a zatímco Richard Bellamy navrhuje občanství dokonce i bez potřeby právního řádu, radikální pluralismus pokládá tyto postoje za iluzorní. Pluralita mocenských a právních řádů jednoduše nedovoluje uspořádání do jakéhokoli jednotného celku v jednoduché hierarchické struktuře, neboť chybí „archimédovský“ bod, z něhož by bylo možné posoudit, kterému řádu nebo kterým hodnotám přísluší nadřazené postavení.⁸⁵ To ale neznamená, že by si právní řády nemohly nárokovat svojí nezávislost a exkluzivní povahu. Nadnárodní právní řád může sice koexistovat vedle národního, aniž by však bylo možné říci, kterému z nich přísluší konečná platnost. Jejich případná kolize je pak již pouze věcí politicko-mocenského řešení, neboť se jedná o střet dvou kelsenovských „základních norem“. Namísto hierarchie národních a postnacionálních struktur nastupuje heterarchie právních řádů.

Suverenita v tomto pojetí není vyhaslá, ale stává se, stejně jako v normativismu, vlastností partikulárního právního řádu, jeho nárokem na svoji platnost. Na rozdíl od rezignativního přístupu jsou si představitelé tohoto směru, jako je Neil Walker či Hans Lindahl, velmi dobře vědomi imaginativní struktury právního řádu, v níž není ani tak podstatné, kdo je skutečným držitelem moci, ale jak je konstruována struktura určitého právního řádu. Ne náhodou zde výrazně rezonuje Kelsenovo radikální oddělení sociologické a právní reality, ale i Laskiho pluralismus.⁸⁶ Byť je tedy chápání suverenity jako neomezené reálné moci státu samozřejmě nesmyslné,⁸⁷ neznamená to, že by pojem suverenity neměl reálný význam pro existenci právního řádu. Podstatnější než jeho skutečné sebezprosazení je totiž jeho nárok na vlastní univerzalitu opřený o sobě vlastní metaprincipy. Ten označuje Neil Walker za „*sovereignty claim*“, tedy za nárok na suverenitu, jenž je však vždy autoreferenční v rámci daného právního řádu.⁸⁸ Jinými slovy, neexistuje žádná autorita vně daného řádu, jež by mohla v konkrétním případě interpretovat tento nárok a z něj vyplývající implikace. Radikálně pluralistická pozice tak nad jednotlivými řády nevidí nějaký „vyšší“, kosmopolitní či univerzální řád, ale pouze „*disorder of orders*“, tedy jakýsi „*nepořádek pořádků*“.⁸⁹ V případě střetu dvou právních řádů jde tak o střet dvou nároků na suverenitu, jenž odpovídá střetu dvou základních norem v Kelsenově pojetí. Podobně jako u Kelsena se takový střet ocitá mimo sféru pozitivního práva a jakákoli „*interpretační exkluzivita*“ je vyloučena.⁹⁰

⁸⁵ WALKER, N. Sovereignty and Differentiated Integration in the European Union. *European Law Journal*. 1998, roč. 4, s. 355–388, zde s. 361.

⁸⁶ Konečnou rovněž Laski jasně konstatoval, že právní řád a soudní instituce musí vycházet z konceptu suverenity (LASKI, H. *Authority in the Modern State*. New Haven: Yale University Press, 1919, s. 40n), podobně jak to dnes činí teoretici právního pluralismu. Současně však také – podobně jako oni – pokračuje dále: „*what we desire to know is not what has the legal right to prevail, but what does in actual fact prevail and the reasons that explain its dominance.*“

⁸⁷ Srov. ke kritice ztotožnění suverenity s empirickou mocí a z něj vyplývajícího argumentu odpůrců pojmu suverenity opřeného o (údajnou) redundanci van ROERMUND, B. Sovereignty: Unpopular and Popular. In: Neil Walker (ed.). *Sovereignty in Transition...*, s. 33–54, zde s. 35nn.

⁸⁸ WALKER, N. *Late Sovereignty in the European Union*, s. 17.

⁸⁹ WALKER, N. Beyond Boundary Disputes and Basic Grids: Mapping the Global Disorder of Normative Orders. *International Journal of Constitutional Law*. 2008, roč. 6 s. 373–396, zde s. 376, s. 392; LINDAHL, H. *A-Legality: Postnationalism and the Question of Legal Boundaries*, s. 146.

Novinka však spočívá ve dvou prvcích. Za první radikální právní pluralisté nepokládají již právní řády za vázané na určité teritorium. „Pozdní“ suverenita se projevuje tím, že na jednom teritoriu koexistuje současně vícero normativních systémů s vlastním nárokem jednoty, s vlastními metaprincipy a vlastním „*sovereignty claim*“. Namísto teritoriální plurality nastupuje funkcionální diferenciací řádů.⁹¹

Za druhé je, oproti Kelsenovi, věnována větší pozornost mimoprávním předpokladům vzniku jednoty právního řádu. Hans Lindahl tu vychází z četby radikálně demokratických autorů, především pak již výše uvedeného Clauda Leforta, jenž pokládá za nezbytný prvek politického řádu existenci symbolického „místa moci“, které je pramenem určení konkrétního řádu, a tedy i způsobu inkluze a vyloučení.⁹² Ke každému nároku na suverenitu proto podle Lindhala patří i takový metaprincip, o němž se subjektivně právní a celý politický řád opírá. Tento metaprincip se také vždy opírá o určitým způsobem definovaný *demos*, jenž „*není reálnou entitou, ale symbolickým polem ležícím ‚mimo‘ společenství jednotlivců, ve vztahu k němuž se tito jednotlivci rozpoznávají jako členové politického celku*“.⁹³ V tomto konstatování se Lindahl překvapivě blíží „tradičnímu“ pojetí suverenity (zatímco zmiňovaný Lefort naopak trvá na tom, že místo moci musí zůstat prázdné, tedy nedefinované). Vskutku také, analogicky k Hobbesovi, konstatuje, že každý řád je založen na reprezentaci určité ideální jednoty předcházející konstituované právní jednotě: [každé] „*právo tvrdí, že vyjadřuje – reprezentuje – nějakou předprávní jednotu*“.⁹⁴ Suverenita je tak vpravdě geneticky spojena s reprezentací. Co však Lindahl odmítá, je zdůvodnění této předprávní jednoty, ať již kontraktualismem, nebo hegelovskou vizí „ducha“ určitého společenství. Jednota, respektive symbolický *demos*, vzniká z rozhodnutí „*bez základu*“, jemuž nepředchází žádná metafyzická či přirozená „*essence*“ národa.

Oba uvedené prvky představují výrazný zásah do logicky konzistentní architektury Kelsenova normativismu. Funkcionální diferenciací namísto teritoriálního rozdělení není pouhou změnou způsobu vymezení hranic normativního řádu. V případě teritoriálně vymezených jednotek je totiž představitelná, respektive myslitelná jednota moci a práva v tom smyslu, že daná entita disponuje mocenskými prostředky zajišťujícími jí v určitém teritoriálním dosahu monopol legitimní moci. V případě funkcionálního vymezení však taková imaginativní konstrukce reality není možná. Mocenské prostředky neznačí funkcionální hranice. Právo si tu tedy nelze představit jako paralelní vůči moci, ale jako moci nadřazené a určující sektory, v nichž lze mluvit o suverénním právním řádu. Nárok určitého právního řádu na suverenitu tu lze tedy pojmut spíše jako nárok na Krabbého suverenitu ústavy, respektive práva; tato redukce suverenity na ryze právní kategorii je ostatně radikálním pluralistům vyčítána.⁹⁵ Kdo rozhoduje o rozdělení do funkcionálních sektorů, zůstává nejasné.

⁹⁰ WALKER, N. The Idea of Constitutional Pluralism. *Modern Law Review*. 2002, roč. 65, s. 317–352, zde s. 349.

⁹¹ WALKER, N. *Sovereignty and the Differentiated Integration in the European Union*, s. 361.

⁹² LINDAHL, H. *Sovereignty and Representation*, s. 97. Srov. LEFORT, C. *Essais sur le politique*, Paris: Seuil, 1986, s. 279. Viz k pojmu „místa moci“ v radikálně demokratickém myšlení NEWMANN, S. The Place of Power in Political Discourse, *International Political Science Review*. 2004, roč. 25, s. 139–157.

⁹³ LINDAHL, H. *Sovereignty and Representation*, s. 98.

⁹⁴ *Ibidem*, s. 96.

⁹⁵ Srov. MACCORMICK, N. Sovereignty and After. In: Hent Karmo – Quentin Skinner (ed.). *Sovereignty in Fragments. The Past, Present and Future of a Contested Concept*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 151–169, zde s. 167.

Není proto divu, že se radikální právní pluralismus soustřeďuje zejména na otázky kompetenčních konfliktů různých řádů na jednom teritoriu. Ze suverenity se pak stává spíše kompetenční kompetence určitého řádu, tedy jeho výhradní nárok na určení svých pravomocí. Tomu jen nahrává občasná interpretace kompetenční kompetence jako suverenity i mezi zastánci „tradičního“ pojmu suverenity.⁹⁶ Samozřejmě tu je opět hájena teze, že kolizi dvou kompetenčních kompetencí nelze právně vyřešit. Rozdělování na judiciální a legislativní kompetenční kompetenci,⁹⁷ či proklamace nutnosti spolupráce „posledních“ instancí kompetenčního rozhodování⁹⁸ může sice v praxi konflikt oddálit, ale nemůže jej vyloučit. Koneckonců právě situace konfliktu a existence způsobu jeho řešení je nezbytným horizontem jakékoli imaginace právního řádu. Problém však spočívá v tom, že pouhá právně zakotvená kompetenční kompetence nemůže překročit hranice ustaveného řádu. Proto je také řadou autorů její identifikace se suverenitou či i pouhým nárokem suverenity oprávněně odmítána.⁹⁹ Franz C. Mayer v této souvislosti korektně doporučuje hovořit spíše o posledním rozhodování, aby se zabránilo pojmovému zmatení se suverenitou.¹⁰⁰ Pakliže je suverenita spojená s metaprincipy, respektive předprávní jednotou, pak nemůže být redukována na pouhý nárok uvnitř konstituovaného řádu. Nejde pak o právní kompetenční kompetenci, ale o nárok řádu i na legitimní mocenské sebeprosazení v situaci vlastního ohrožení, a to eventuálně dokonce i v rozporu s pozitivním právem.

⁹⁶ Konfúze kompetenční kompetence a otázky suverenity je inherentní i rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu o Maastrichtské smlouvě (BVerfGE 89, 155). V podobném smyslu viz též BALDUS, M. *Zur Relevanz des Souveränitätsproblems*, s. 390; MURSWIEK, D. Maastricht und der pouvoir constituant. Zur Bedeutung zur verfassunggebenden Gewalt im Prozeß der europäischen Integration. *Der Staat*, 1993, roč. 32, s. 161–190; PIRIS, J. C. Hat die Europäische Union eine Verfassung? Braucht sie eine? *Europarecht*. 2000, roč. 35, s. 311–349, zde s. 325.

⁹⁷ WEILER, J. – HALTERN, U. The Autonomy of the Community Legal Order – Through the Looking Glass. *Harvard International Law Journal*. 1997, roč. 37, s. 411–448.

⁹⁸ Tak MAYER, F.-C. *Kompetenzüberschreitung und Letztentscheidung. Das Maastricht-Urteil des Bundesverfassungsgerichts und die Letztentscheidung über Ultra-Vires-Akte im Mehrebenensystem. Eine rechtsvergleichende Betrachtung von Konflikten zwischen Gerichten am Beispiel der Gerichte von EU und USA*. Baden-Baden: Nomos, 2005 a HEINTZEN, M. Die „Herrschaft“ über die europäischen Gemeinschaftsverträge. *Archiv des öffentlichen Rechts*. 1994, roč. 119, s. 564–589, zde s. 578nn a WAHL, R. Die Schwebelage im Verhältnis von europäischer Union und Mitgliedsstaaten. Zum Lissabon-Urteil des Bundesverfassungsgerichts. *Der Staat*, 2009, roč. 49, s. 587–614. Viz též, z jiného pohledu, GRIMM, D. *Souveränität. Herkunft und Zukunft eines Schlüsselsbegriffes*, s. 97 a BECK, Gunnar. The Lisbon Judgement of the German Constitutional Cour, the Primacy of EU Law and the Problem of Kompetenz-Kompetenz: A Conflict between Right and Right in Which There is No Praetor. *European Law Journal*. 2001, 17, s. 470–494, zde s. 492.

⁹⁹ Viz klasicky již HELLER, H. *Souveränität*, s. 160. Podobně KRIELE, M. *Einführung in die Staatslehre. Die geschichtlichen Legitimationsgrundlagen des demokratischen Verfassungsstaates*. 4. vyd. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1990, s. 79; SCHLIESKY, U. *Souveränität und Legitimität von Herrschaftsgewalt. Die Weiterentwicklung von Begriffen der Staatslehre und des Staatsrechts im Europäischen Mehrebenensystem*. Tübingen: Mohr und Siebeck, 2004, s. 368nn.; OETER, S. Souveränität und Demokratie als Probleme in der Verfassungsentwicklung“ der Europäischen Union. Fragen aus Verfassungstheorie und Verfassungsgeschichte an die deutsche Debatte um Souveränität, Demokratie und die Verteilung politischer Verantwortung in Europa. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*. 1995, roč. 55, s. 598–712, zde s. 677; LERCHE, P. „Kompetenz-Kompetenz“ und das Maastricht-Urteil des Bundesverfassungsgerichts. In: Jörn Ipsen – Hans-Werner Rengeling – Jörg-Manfred Mössner – Albrecht Weber (ed.). *Verfassungsrecht im Wandel. Festschrift zum 180jährigen Bestehen der Carl Heymann Verlag KG*. Berlin – Bonn – München: C. Heymann, 1995, s. 409–424, zde s. 420.

¹⁰⁰ MAYER, F.-C. *Kompetenzüberschreitung und Letztentscheidung*, s. 28.

Jenomže právě zde pluralistický koncept funkcionálně definovaných nároků naráží na to, že samotné funkcionální hranice jsou ve svém druhu něčím zcela odlišným od teritoriálních hranic. Jejich podstata se neopírá o materiální realitu a je ryze imaginativní. Nemohou být stanoveny jinak, než normativně. Proto je latentní možnost konfliktu normativních řádů na jednom území trvalým rizikem střetu mocenských prostředků, jimiž disponují. Ani v teritoriálním vymezení samozřejmě nelze zabránit konfliktům v případě střetu dvou suverénních nároků, ovšem ty nevyřstávají (aspoň většinou) z odlišných právních interpretací existujících územních hranic, ale z mocenskopolitických nároků. Naopak u funkcionálního určení je nebezpečí sporů o to, kde se hranice nacházejí, zcela nevyhnutelné, právě s ohledem na jejich druhovou podstatu. Právě tomuto nebezpečí se ovšem snažila „klasická“ teorie suverenity zabránit tím, že jakákoli poslední interpretace norem na určitém prostoru byla svěřena jedinému řádu a jediné autoritě, jež tento řád reprezentuje.

Zde se dostáváme k druhé metodologické obtíži radikálního právního pluralismu. Jakkoli v něm totiž není zpochybněna nezbytnost symbolického centra moci v konkrétním předústavním lidu/ *dému* (čímž se ocitáme na poli, na které Kelsen odmítl vstoupit), je konstatováno, že toto centrum a kolem něj konstituovaná jednota vzniká bez jakéhokoliv sociologického, empirického základu. Jakkoli reprezentace předpokládá existenci entity, jež je re-representována, tj. „znovu zpřítomněna“, je tato entita přítomna teprve skrze ni. Proto mluví Lindahl o „*irreducible groundlessness of the representational claim*“.¹⁰¹ Zde se nápadně blíží konstatování Carla Schmitta o vzniku politické jednoty rozhodnutím „*ex nihilo*“, čistým politickým aktem suveréna, jenž se současně tímto rozhodnutím stává jejím reprezentantem.¹⁰² Tato pozice však ponechává otevřenou otázku, jak se společenství, konstituované rozhodnutím „bez základu“, může úspěšně ustavit jako řád, v němž se skutečně jeho členové rozpoznávají jako jeho součást. Je nakonec pouhá tacitní akceptace jediným kritériem? V perspektivě radikálního právního pluralismu není klasická námitka Dietera Grimma vůči konstitucionalizaci Evropské unie absencí evropského *dému* relevantní z toho důvodu, že *demos* zrovna tak vzniká z nějakého revolučního momentu v dějinách národního státu jako ze smlouvy vzniklé na nadnárodní úrovni. Akt prohlášení unijního právního řádu za autonomní normativní systém Evropským soudním dvorem v rozhodnutí *Costa versus ENEL* byl tak vlastně současně reprezentativním ustavením jednoty s vlastním suverénním nárokem.¹⁰³ Jeho hodnota je tak stejná jako hodnota aktu, jímž byl přijat německý Základní zákon a konstituován tamní ústavní řád. Takový závěr však zcela neguje otázku sociologických předpokladů úspěšnosti takového ustavení – námitku, jíž vůči Schmittovi vznesl již Hermann Heller. Není proto překvapivé, že se zastánci pozic právního pluralismu snaží tematizovat raději evoluční transformaci ústavních řádů než prvek radikálních změn.¹⁰⁴

¹⁰¹ Lindahl zde dále hovoří o „*performativní síle*“ reprezentace (LINDAHL, H. *Sovereignty and Representation*, s. 109).

¹⁰² Není ostatně náhodou, že se zde Lindahl současně blíží radikálně demokratické teorii, která sama Schmitta pokládá za předchůdce poststrukturalismu (viz MOUFFE, Ch. *On the Political*, s. 14). Jak však dále uvidíme, sám Schmitt, jakkoli mluví o *creatio ex nihilo*, současně uznává nutnost existence určitých předpokladů pro takový akt, které Lindahl ponechává naopak bez povšimnutí.

¹⁰³ LINDAHL, H. *Sovereignty and Representation*, s. 102.

¹⁰⁴ Srov. LA TORRE, M. *Legal Pluralism as an Evolutionary Achievement of Community Law*. *Ratio Juris*. 1999, roč. 12, s. 182.

2. SUVERENITA JAKO NÁSTROJ NORMATIVNÍ KONSTRUKCE REALITY

2.1 Mýtus „klasického“ pojmu suverenity

Je zřejmé, že na pozadí procesu evropské integrace má zdánlivě teoretická diskuse o relevanci pojmu suverenity velmi praktickou dimenzi. Za různými metodologickými přístupy se skrývají, tu explicitně tu implicitně, různé normativní odpovědi na klíčové otázky vztahu evropského a národního ústavního práva, vztahu státu a nadnárodního společenství, budoucnosti státu a jeho role v globalizovaném světě. Normativní a deskriptivní rozměr ostatně nelze v případě společenských a právních věd nikdy od sebe oddělit. Otázka, zda je možný svět (či Evropa) bez suverenity, vždy souvisí s přesvědčením, zda takovou vizi pokládáme nejen vědecky za oprávněnou, ale za chtěnou a vítanou či naopak odmítanou a obávanou, jak nedávno podotkl Neil MacCormick.¹⁰⁵

Je třeba říci, že již samotné oblíbené vymezování se řady teoretiků postsuverenity či pozdní suverenity proti „tradičnímu pojmu“ suverenity není bez problému. „Vestfálská“ suverenity v podobě vzájemně zcela nezávislých suverénních států je mýtem, právě tak jako koncept „tradičního pojmu“ suverenity. V prvním případě proto, že ani v nejslavnějším období vestfálského „*ius publicum europeum*“ neměl žádný stát všechny znaky připisované běžně suverenitě a rozhodně nešlo mluvit o nějaké absolutní moci a nezávislosti států.¹⁰⁶ Stephen Krasner vyjádřil podstatu tohoto mýtu poněkud provokativním způsobem, když označil suverenitu za „*organizované pokrytectví*“ států prezentujících sebe sama jako absolutně nezávislé (aniž by tím však sám popřel relevanci jejího pojmu).¹⁰⁷ Stejně tak jako je mýtem „vestfálská“ nezávislost, je jím i představa „tradičního“ pojmu suverenity jako jedolité ideje krácející dějinami moderního světa (či alespoň Evropy).¹⁰⁸ Dokonce i u nesporných klasiků se výklad tohoto pojmu podstatně odlišuje. U Hobbese je suverenity pojatá jako neomezená moc imaginativně, respektive fiktivně vzniklého lidu – státu existujícího zcela mimo empirickou realitu, u Pufendorfa je naopak omezená svými funkcemi, u Bodina soukromoprávními závazky suveréna. Pro Schmitta je obsahem suverenity akt rozhodnutí o výjimečném stavu a suspendaci ústavního řádu, pro Hellera naopak naplnění jí předcházejících právních principů vyvěrajících v hegelovském pojetí z ducha existující společnosti. A mohli bychom pokračovat dále: „klasický“ Austinův pojem suverenity je zcela protikladný „klasickému“ Diceyho konceptu, podobně jako redukce suverenity na právní kategorii inherentní právnímu řádu u pozitivisty Carré de Malberga je poměrně vzdálená popisu suverenity jako vlastnosti státní moci v právním pozitivismu u Gerbera či Jellineka.¹⁰⁹ Stranou nelze nechat ani odlišné tradice vnímání pojmu suverenity v různých zemích a jejich právních a politických slovnících.¹¹⁰

¹⁰⁵ MACCORMICK, N. *Sovereignty and After*, s. 152.

¹⁰⁶ Srov. PÄRTEL, P. The Westphalian myth and the idea of external sovereignty. In: Hent Kalmo – Quentin Skinner (ed.), *Sovereignty in Fragments*, s. 64–80.

¹⁰⁷ KRASNER, S. *Sovereignty. Organized Hypocrisy*. Princeton: Princeton University Press, 1999. Avšak i Krasner definuje suverenitu spíše na základě určitých empirických znaků, jako je mezinárodněprávní uznání, absence podřízení vnější autoritě a efektivní kontrola vlastního teritoria a jeho hranic.

¹⁰⁸ Srov. GLANVILLE, L. The Myth of „Traditional“ Sovereignty. *International Studies Quarterly*. 2013, roč. 57, s. 79–90.

¹⁰⁹ Sám Carré de Malberg ovšem rozlišoval mezi různými významy, které byly termínu „*souveraineté*“ ve francouzštině v jeho době přikládány. Srov. TROPER, M. The survival of sovereignty. In: Hent Kalmo – Quentin Skinner (ed.). *Sovereignty in Fragments*, s. 132–150, zde s. 137.

Pakliže tedy někdo hovoří o relevanci nebo naopak nutnosti opuštění pojmu suverenity, může snadno dojít ke zmatení, není-li jasně vysvětleno, co má na mysli. Různé perspektivy popírání relevance „klasické“ suverenity ve skutečnosti míří na různé významy tomuto pojmu přisuzované. Jak konstatuje Antonio Negri, míří například Foucaultovo pojetí k upřednostnění efektivity norem před jejich legalitou, ve zjevné nedůvěře vůči deduktivnímu odvozování z jednoho ideálního jádra, zatímco zcela jiného druhu je popírání suverenity v Luhmannově systémové teorii, kde je legalita uchována, ovšem horizontálně, bez jakékoli centrality.¹¹¹ Konečně v perspektivě mezinárodního práva a mezinárodních vztahů se zpochybnění vymezuje spíše vůči možnosti nezávislosti státu v éře interdependencí.

Je však tedy jediným možným závěrem pouhé skeptické konstatování, že žádný jednotný pojem suverenity nikdy neexistoval a že to, co dnešní kritika suverenity nejrůznějšími způsoby kritizuje a dekonstruuje, je vlastně jakýsi sekundární konstrukt vytvořený touto kritikou? Takový pohled by dle mého soudu zastřel význam, který přes rozličné teoretické výklady pojem suverenity plnil (a dosud plní) nejen v moderním politickém a právním myšlení, ale též ve způsobu, jakým je prostřednictvím práva normativně konstituován celý systém sociální reality. Jak ostatně podotýká zmíněný Negri, je třeba otázku po relevanci suverenity klást nikoli tak, zda jsou dnes státy „ještě“ nezávislé, ale zda je „*afirmace Jednoho v politickém řízení a v organizaci společnosti*“ jakožto jádro principu suverenity stále dominantním principem ve vztahu k jiným možným pramenům sociální legitimize.¹¹²

2.2 Legitimita bez suverenity nebo suverenity bez státu?

Právě prvek *jednotné* konstituce politického a normativního řádu, jednoty moci a práva, jejich opření o *jeden* zdroj právních norem, *jeden* pramen legitimní moci v podobě *jednoho* subjektu, tedy prvek absolutce od jakýchkoli jiných pozitivních norem a pozitivních autorit je spojujícím elementem pojmů suverenity od Bodina, Hobbesa, Pufendorfa, Rousseaua, Kanta a Hegela až po Schmitta a Hellera.¹¹³ Bylo by však nesprávné chápat tento prvek jednoty a absolutnosti jako závislý na empirické homogenitě státu, společnosti či národa či jako vedoucí k závěru o faktické nezávislosti a neomezitelnosti státní moci. Při takovém chápání by samozřejmě nebylo nic snazšího než doložit hluboké interdependence v globalizovaném světě, schopnost mezinárodního práva prolamovat úspěšně právní řád, rezignaci řady států na mnohé oblasti rozhodování ve prospěch nadnárodních organizací (včetně akceptace možnosti vlastního přehlasování), pluralizaci aktérů světové politiky, roli technologické a ekonomické determinace politického rozhodování a vzápětí proklamovat ztrátu exkluzivního postavení státu, respektive jakékoli entity, jež by se chtěla prohlašovat za suverénní.

Tato námitka by mohla platit vůči zmiňované pozitivistické redukci suverenity na vlastnost státní moci, nicméně se nemůže vypořádat s takovým pojmem suverenity,

¹¹⁰ Viz k tomu zvl. články M. Cartabia, J. Zillera, M. Aziz, B. de Witte, C. Mika, A. Albi a dalších ve sborníku WALKER, N. *Sovereignty in Transition*. Oxford – Portland, 2003.

¹¹¹ NEGRI, A. *Sovereignty between Government, Exception and Governance*. In: Hent Kalmo – Quentin Skinner (ed.), *Sovereignty in Fragments*, s. 205–221, zde s. 206n.

¹¹² *Ibidem*, s. 208n.

¹¹³ Srov. podobně, byť z kritického hlediska FOUCAULT, M. *Il faut défendre la société*, s. 38.

jehož funkcí není pouhá deskripce fungování reálných mocenských vztahů ve společnosti a ve světě, ale snaha tyto vztahy v myšlení uspořádat do organizovaného normativního řádu s určitou myšlenou jednotou. To je koneckonců již smysl moderního státu u Hobbese a Bodina navazujícího na středověké koncepty *persona ficta*.¹¹⁴ Stát není pro Hobbese, oproti althusiovsko-aristotelské tradici (oživené v 19. století Gierkem), přirozeným společenstvím nýbrž fiktivně vzniklou osobou existující pouze ve světě artificiální reality, nikoli v přirozeném světě empirické zkušenosti. Třeba však říci, že nejde o fikci ve smyslu „falešné“ iluze, ale ve smyslu imaginativní konstrukce, bez níž je sociální realita nepředstavitelná.¹¹⁵ Hobbesův suverénní stát je reálnou entitou, jakkoli je její moc přítomná pouze na úrovni imaginace.¹¹⁶ Nejedná se tedy o protiklad vnější, „opravdové“ reality, ale o způsob, jak se realita jeví, jak ji před sebe stavíme, aniž bychom však mohli říci, že již předtím tato realita jako sociální skutečnost existuje jako hotový celek.

Teprve pokud pojem suverenity uchopíme jako těžiště určitého způsobu takového představování, či myšlení (ve smyslu imaginace)¹¹⁷ sociální reality, které je současně jejím konstituováním do uspořádaného celku, může začít skutečná debata o jeho relevanci. Ta má pak nutně normativní charakter. Konstituování reality prostřednictvím suverenity znamená její konstituování jako právní i politické jednoty (německý pojem „*Einheit*“ daleko lépe vyjadřuje tuto analogii „jednoty“ a „jednotky“ ve smyslu určité uzavřené entity), která zajišťuje integritu a konzistenci celého ústavního a politického systému.

V tomto smyslu je zřejmé, že suverenity je coby způsob imaginativní konstrukce reality především legitimačním systémem (či, jak konstatuje M. Kriele, druhou stranou legitimacy).¹¹⁸ V tomto smyslu je také principem vlastním teprve moderní společnosti, jakkoli však nikoli prostým prvků předmoderních politických a zejména právních teorií. Zatímco se předmoderní politický systém mohl opírat o transcendentální zjevení nadpřirozené moci a pravdy, moderní systém se musí spokojit s vlastní autoreferencialitou,

¹¹⁴ Viz ve vztahu k Hobbesovi zvl. RUNCIMAN, D. Debate: What Kind of Person in Hobbes's State? A Reply to Skinner. *The Journal of Political Philosophy*. 2000, roč. 8, s. 268–278.

¹¹⁵ Srov. k rozdílu mezi ilusí a fikcí ŽIŽEK, S. *Nepolapitelný subjekt*, s. 212. Pojem fikce je ovšem matoucí právě pro možnou záměnu jevení za něco nepravdivého, iluzorního, nekonečně vzdáleného, „skutečné“ reality. Koneckonců ani v klasickém pojetí státu u Hobbese není pojem fikce užíván všude, přestože jeho stát odpovídá takto pojaté fikci (viz SKINNER, Q. Genealogie moderního státu. In: Týž. *O státě*. Praha: Oikuméné, 2013, s. 55–103, zde s. 82). Právě s ohledem na problematiku konotace pojmu fikce se například Hermann Heller ve svém pojednání o suverinitě zoufale bránil nazvat vládnoucí lid jako fikci, nikoli však proto, že by jej pokládal za empiricky přítomnou entitu, ale proto, aby jej odlišil od čisté racionální konstruktu stvořeného bez jakýchkoli předpokladů v reálné společnosti. Proto také klade fikci do opozice vůči „reálné existenci“ a konstatuje, že „suverenity fikce nebo abstrakta je nepředstavitelná“ (HELLER, H. *Souveränität*, s. 59, s. 75). Pokud však pojem fikce zbavíme nádechu protikladu reality, pak je myslitelné i jeho použití ve výše uvedeném významu.

¹¹⁶ Hobbes sám pojem fiktivní chápe jako synonymum pojmu „imaginativní“ (HOBBES, T. *Elements of Law Natural and Politic*. London: Ferdinand Tönnies, 1969, Cap. 9, § 1). Srov. k Hobbesovu konceptu státu jako fiktivně vzniklé osoby RUNCIMAN, D. Debate: What Kind of Person in Hobbes's State? A Reply to Skinner. *The Journal of Political Philosophy*. 2000, roč. 8, s. 268–278.

¹¹⁷ V užití tohoto pojmu odkazují na klasické pojednání B. ANDERSONA (viz pozn. 13), v němž je ostatně prvek imaginace určitého společenství jako suverénního politického subjektu bytostně přítomen (*Imagined Communities*, s. 7). Do souvislosti s otázkou suverenity a národního státu klade pojem imaginace rovněž Ulrich Haltern, podle něhož je však tato důsledkem katolické tradice v politickém myšlení, což je právě s ohledem na význam, který hraje prvek imaginace u Hobbese, poněkud problematické tvrzení (HALTERN, U. *Was bedeutet Souveränität?* Tübingen: Mohr und Siebeck, 2007, s. 87).

¹¹⁸ KRIELE, M. *Einführung in die Staatslehre*, s. 19.

s legitimačním systémem opřeným o jevení nikoli Boha, ale lidu jako konečného zdroje autority.¹¹⁹ Jednota řádu chápána univerzálně, neboť sebe sama opírající o absolutní moc Boží, je pak v moderním systému teritorializována: absolutní moc lidu je vždy mocí *určitého* lidu, předpokládá proto vždy dělení na *my* a *oni*.

Imaginace lidu coby ústavodárné a legitimující síly tak patří k modernímu státu právě tak bytostně jako suverenita. Podobně jako sám stát je ovšem historicky determinovaná: zatímco u Hobbese byla jejím základem racionální idea kontraktu a u Hegela objektivní duch určitého společenství, u Spinozy či Sieyèse je lid coby subjekt suverenity chápán jako materiální masa, jež se stává jednotou teprve jakožto (vítězná) strana konkrétního politického konfliktu. Od konce 18. století je nezbytným prvkem v imaginaci suverénního subjektu subjektivní vědomí příslušnosti k němu. Zatímco v Hobbesově pojetí suverén jednoduše lid – *Commonwealth* – vytvářel,¹²⁰ v pozdějším pojetí národní suverenity je nezbytné představování lidu coby již existující entity, jež teprve umožňuje – a legitimizuje – suverénní ústavodárný akt. Přes tuto proměnlivost ve způsobu imaginace suverénního lidu však nelze říci, že by pouze vnější, empirické podmínky byly tím, co určuje funkčnost či nefunkčnost určitého způsobu této imaginace. Empirická skutečnost fakticky omezené povahy státní moci (uvnitř i vně státu), stejně jako interdependence států v současném světě dnes – stejně jako ve „vestfálské éře“ nebrání samy o sobě možnosti imaginace státu jako nezávislé entity, jeho materiálního ústavního řádu jako ultimativního rámce jeho fungování a suverenity jako jeho absolutní moci. Omezené transfery svrchovaných práv, respektive jejich výkonu, stejně tak neznemožňují chápat výkon moci v nadnárodním systému jako legitimní, respektive odvozený z ústavního řádu toho kterého státu, je-li v souladu s jeho identitou a základními principy.¹²¹

Pokud se ptáme po relevanci konceptu suverenity v éře nadnárodního či postnacionálního vládnutí, musíme tedy otázku specifikovat do dvou dílčích otázek: Je pojem suverenity coby způsob imaginativního konstituování sociální reality jako jednotného a z jednoho pramene vycházejícího normativního řádu stále relevantním způsobem legitimizace mocenského systému? A pakliže ano, je tento pojem nutně spojený se státem, respektive je legitimita myslitelná jen prostřednictvím suverénního státu?

První z obou otázek se týká samotného principu suverenity. Samozřejmě lze připomenout klasickou alternativu konceptu suverenity, kterou byla po celou éru modernity aristotelská idea „přirozeného“ politického společenství, jež ke své existenci žádnou imaginovanou jednotu nepotřebuje. Zdroj jednoty tu tkví vně tohoto společenství, v pevném bodě, o nějž se opírá „přirozené“ členění společnosti, včetně jí vlastních nerovností. Právě proti takové představě *a priori* dané struktury se obraceli již klasičtí teoretici

¹¹⁹ Viz k tomuto autoreferenciálnímu charakteru moderní společnosti a jemu odpovídajícímu tázání po její legitimitě již výše citovaný BLUMEBERG, H. *Legitimität der Neuzeit*.

¹²⁰ Toto utváření prostřednictvím reprezentace je obsaženo v klasické větě: „*Dav lidí se stává jednou osobou, když je reprezentován jedním člověkem nebo jednou osobou, a děje-li se tak se souhlasem každého z tohoto davu zvlášť, neboť je to jednota reprezentanta, nikoli jednota reprezentovaných, která činí tuto osobu jednou osobou.*“ (HOBBS, T. *Leviathan*, s. 115. Překlad upraven – na rozdíl od Berkova překladu se držím pojmů „reprezentovat“ a „reprezentant“, které kladu na místo „zastupovat“ a „zástupce“, s ohledem na specifický význam Hobbesova konceptu reprezentace).

¹²¹ Není ostatně jisté třeba připomínat, že podobný výklad zastávají i některé ústavní soudy členských států Evropské unie spojující tak princip suverenity a ústavní identity (viz k tomu COSTADINOV, B. *Constitutional Identity*. In: *Iustinianus Primus Law Review* [online]. 2012, roč. 3. Dostupné z: <<http://www.law-review.mk>>).

suverenity Bodin a Hobbes, pro které se právě teprve díky suverenitě člověk stává občanem (což však současně znamená, že občanem je vskutku každý člověk, nikoli jen úzce vymezená sociální skupina).¹²² Idea přirozeného společenství dodnes přesto přežívá v konceptech, které na místo suverénního lidu imanentního určitému politickému systému staví jiný, transcendentní zdroj legitimacy. Na místo suverénního principu vůle suverénního subjektu je tu kladeno objektivní dobro: *bonum commune*. Zatímco v předmoderních aristotelských konceptech se toto dobro opíralo o náboženský zdroj autority, v současnosti je definováno principy racionální efektivity „dobrého“ vládnutí (ve smyslu *good governance*), které je prezentováno jako alternativní systém reprezentace namísto tradiční reprezentace lidu.¹²³ Do podobné skupiny patří i Habermasova idea racionálního diskursu. Problém je v tom, že na rozdíl od nábožensky definované přirozenosti je tu vždy nutno řešit klíčovou otázku, kdo je onou autoritou interpretující obsah dobrého vládnutí nebo racionality určující, co může být obsahem diskursivní deliberace, tzn., co je připuštěno do pole veřejné debaty.¹²⁴ Teoretici navrhuující proti „tradiční“ suverenitě postnacionální řád založený na univerzálních lidských právech či globálním právním řádu se sice tváří se, že tento řád není dílem suverénního subjektu, nýbrž výrazem jakéhosi *ordre naturel*, nicméně otázku po subjektu ve skutečnosti pouze vytěšňují.¹²⁵ I takto „zamlčený“ subjekt nepřestává obsazovat místo moci s nárokem na svou absolutní platnost. Ovšem v tomto případě legitimize efektivitou je vyloučen politický spor o jeho obsazení. Z tohoto pohledu se pak pokus o prezentaci reality prostřednictvím metafor o sdílené a plurální suverenitě jeví spíše jako pokrytectví: na „tradiční“ suverenitu rezignuje při vyzdvížení její údajné protikladnosti vůči lidským právům a „inkluzivnímu“ kosmopolitnímu, respektive postnacionálnímu řádu, aniž by však z konceptu těchto práv a je doprovázejícího řádu byl skutečně s to eliminovat prvek jednoty a ji doprovázejícího vyloučení, ale také tázání po tom, kdo kritéria vyloučení a jednoty vlastně určuje.

Tím se dostáváme k druhé uvedené otázce, jež se týká subjektu suverenity. Klasický subjekt suverenity v podobě lidu inherentního určitému státu je dnes předmětem častého zpochybnění. Již výše jsem zmínil četné snahy vyvést suverenitu z jejího svázání se státem. Koneckonců ani Schmittovo konstatování z roku 1963, že „*epocha státnosti je u konce*“,¹²⁶ neznamenalo rezignaci na suverenitu a nárok na způsob konstituce politického a právního systému prostřednictvím (politické) jednoty lidu, ale rezignaci na to, že by jejím nositelem mohl být tradiční stát. Podobně ale i zastánci globální suverenity, jak jsme viděli, ideu jednoty a centrality právního řádu nepopírají, ale spíše ji vyjímají z prostředí státu a lokalizují do sféry nadnárodního právního řádu. V podobném duchu proklamovali nedávno A. Negri s M. Hardtem nástup nadstátního globálního impéria jako nového nositele suverenity.¹²⁷ Jakkoli se oba snaží tuto suverenitu prezentovat jako

¹²² Srov. BALIBAR, E. *Citoyen/Sujet et autres essais d'anthropologie philosophique*. Paris: PUF, 2011, s. 50.

¹²³ Viz např. SCHMITTER, P. Can the European Union be Legitimised by Governance? *European Journal of Legal Studies*. 2007, roč. 1, s. 1–24.

¹²⁴ Viz kriticky v tomto směru též MOUFFE, Ch. *On the Political*, s. 83nn.

¹²⁵ Srov. kriticky HALTERN, U. *Was bedeutet Souveränität?*, s. 93nn, jenž upozorňuje na to, že bez suverenity jsou i lidská práva pouze dalším vektorem mezi rozumem a nerozumem, v němž závisí na tom, kdo je definuje.

¹²⁶ Viz výše pozn. 59.

¹²⁷ NEGRI, A. – HARDT, M. *Empire*. Cambridge (MA): Harvard University Press, 2000.

„decentrální“,¹²⁸ opřenou o spinozovskou materializovanou masu,¹²⁹ spíše transformují ideu suverénního (státního) lidu do podoby globální *multitudo*.¹³⁰

Zdá se, že princip suverenity je životaschopnější, než sám stát. Suverénní subjekt – *démos* – je jistě myslitelný i mimo již definované hranice státu. Nicméně toto konstatování pouze vyjadřuje fakt, že je to právě tento *démos*, nikoli stát sám, komu přísluší suverenity, tedy i moc konstituující stát sám. Pakliže není suverenity redukována pouze na vlastnost státní moci, vztahuje se její funkce vždy ke konkrétnímu suverénnímu subjektu, jenž představuje před-konstituční jednotu nutnou pro myšlení konstituovaného řádu. Suverénní subjekt tak předchází samotnému státu. Na druhé straně ve chvíli, kdy se stane konstituující mocí, stát utváří. Zásadní tedy je, zda vycházíme z toho, že určení *dému* je již předem dané, ať již hranicemi státu, nebo jakéhokoli jiného systému, nebo zda je naopak *démos* pokládán za konstituující subjekt. V prvním případě lze mluvit o etatismu dokonce i tehdy, pokud ony *ex ante* přítomné hranice nejsou hranicemi státu. E. Balibar takto trefně hovoří o „*etatismu bez státu*“ třeba u snah o odvození evropského „*dému*“ z již dříve určených hranic Evropské unie.¹³¹ Paradoxně lze o takovém etatismu bez státu mluvit též u konceptu globálního *dému*. Naopak ve druhém případě není stát silou, která *démos* určuje a pojmenovává, ale teprve jeho výsledkem.

Současná teorie radikální demokracie vychází právě z tohoto druhého případu. Nesnaží se téma subjektivity či suverenity negovat, nýbrž radikálně vytrhává proces konstituování subjektu z vazeb na jakoukoli prekonstituovanou esenciální identitu a – v silné návaznosti na Schmitta – jej pojímá jako bytostně politický akt nijak nezduvoditelného rozhodnutí. Důraz na politickou, a tudíž demokratickou povahu samotného konstituování demokratického subjektu tu jde ruku v ruce s poznáním neredukovatelnosti tohoto konstituování na nic předem daného a jasného. Subjekt nakonec zůstává neustále unikající trhlinou v kontinuitě řádu, momentem konstituce, jenž je současně jakýmsi novodobým zázrakem vstupujícím na místo, jež v předmoderním systému představoval akt Stvoření.¹³² Autoritou, k níž se tento pohled na politický subjekt obrací, je Spinoza či Sieyès jako teoretici ústavodárného subjektu nezávislého nutně na existujícím státu. Ovšem i tato perspektiva politického subjektu, respektive politična, předcházejícího (případně dokonce pouze likvidujícího)¹³³ stát je založena na nutných principech vyloučení, respektive vymezení se vůči cizímu. Ani současné normativní imaginace sociální reality jako „*společensství bez společensství*“ (J.-L. Nancy)¹³⁴ nebo „*občanství bez společensství*“ (E. Balibar),¹³⁵

¹²⁸ *Ibidem*, předmluva, s. xii.

¹²⁹ Viz také NEGRI, A. – HARDT, M. *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*, s. 336.

¹³⁰ Viz podobnou výtku u LIPPING, J. *Sovereignty beyond the state*. In: Hent Kalmo – Quentin Skinner (vyd.). *Sovereignty in Fragments*, s. 186–204, zde s. 202. Koneckonců z podobné perspektivy vyčítá Chantal Mouffe Hardtově a Negriho vizi, že jde pouze o novou verzi liberálního kosmopolitismu s tím, že globální masa v podstatě vstupuje do podobné pozice jako explicitní či implicitní koncepty globální suverenity (MOUFFE, Ch. *On the Political*, s. 107nn).

¹³¹ BALIBAR, E. *Nous, citoyens d'Europe Les frontières, l'État, le peuple*. Paris: PUF, 2002, s. 238.

¹³² Viz ŽIŽEK, S. *Nepolapitelný subjekt*. Ovšem i když radikálně demokratická teorie trvá na materializované podstatě subjektu coby masy – *multitudo*, přesto současně tvrdí, že k této subjektivizaci může dojít jen prostřednictvím určité ideje, jež se představuje pouze na úrovni fikce a imaginace (viz též pozn. 115). Srov. BADIOU, A. *L'hypothèse communiste*. Paris: Éditions lignes, 2009, s. 200.

¹³³ Podstatu radikálně demokratické pozice trefně vystihuje Alain BADIOU, podle něhož „*La politique est de faire être la politique, pour que l'État ne soit plus*“. (*L'hypothèse communiste*, s. 27).

¹³⁴ NANCY, J. L. *La communauté désœuvrée*. Paris: Christian Bourgois, 1990.

¹³⁵ BALIBAR, E. *Nous, citoyens d'Europe?*, s. 93–126.

jakkoli radikálně popírají tradiční schémata vyloučení prostřednictvím teritoriálních hranic, nemohou rezignovat na prvek „suverénní“ subjektivity a nutné exkluze. Jak konstatuje H. Lindahl, princip hranic a vyloučení zkrátka neodmyslitelně patří ke každému právnímu řádu. Idea suverénního subjektu v podobě *dému* mimo hranice státu tak neeliminuje vyloučení, jeho kritéria ponechává otevřená kontingenci prostoru možných politických konfliktů. Co však eliminuje, společně se státem, je ústavní řád, tedy možnost dlouhodobé konstitucionalizace určité formy existence společenství.

Jestliže se kosmopolitické paradigma snaží nahradit suverenitu novou formou absolutní objektivní pravdy bez subjektu, současné radikálně demokratické vize suverenity naopak subjektivizují do krajnosti. Oba postoje však logicky destruuji princip ústavnosti spojený se státem. V prvním případě je před ústavu postavena jiná, nadřazená a objektivně platná univerzalita mající před ní normativní přednost, ve druhém je pak na místo ústavy a státu kladena permanentní ústavodárná moc *dému*, jež by údajně byla jakoukoli konstitucionalizací znehodnocena. Jestliže je tu na jedné straně dokonce vítán populismus jako forma obrácení se k vůli masy – *dému* – namísto neoliberalní *good governance*, je zde na druhé straně obsažen zásadní odpor ke státu a ústavnosti jako statickému řádu znemožňujícímu realizaci lidové suverenity.¹³⁶ Systém imaginace tu není normativně konstituován, ale je výsledkem neustále se proměňující vůle masy. Není asi nutné podotýkat, že takové vynětí (lidové) suverenity z rámce státu a ústavnosti otevírá výše popsané imaginativní utváření reality neustálé dynamické změně. Oproti tomu „klasická“ suverenita, spojená se (státním) ústavním řádem, umožňuje, aby ústava byla (v materiálním, nikoli formálním smyslu) statickým normativním konstituováním reality do uspořádaného celku. I když i v tomto případě stojí na počátku konstituující akt, brání se jím ustavený řád již své destrukci. Prvotní ustavení způsobu imaginace sociální reality (ve smyslu Hobbesova vytvoření státu „*by fiction*“) je pak závazným způsobem této imaginace, ovšem tím také – na rozdíl od radikálně demokratických vizí – umožňuje trvalé fungování právního řádu. Zatímco tedy legitimita bez suverenity zpochybňuje demokracii a suverenita bez státu ústavní, respektive právní stát, zdá se být suverenita spojená se státem nadále jediným legitimačním konceptem schopným udržet právní stát a demokracii ve vzájemném spojení. Otázkou, již je třeba se zabývat, jsou pak sociální předpoklady udržitelnosti tohoto konceptu v současné společnosti.

2.3 Předpoklady sociální imaginace politického subjektu

Globalizace politiky, ekonomiky i kultury bezesporu představuje klíčovou proměnu kontextu, v němž lze suverenitu a suverénní politický subjekt myslet. Nikdo nemůže při troše soudnosti předstírat, že lze na suverénní stát nahlížet tak jako dříve. Prostá argumentace typu „*změna reality nás nutí změnit pojmy*“ však nemůže být konkluzivní, pakliže jsou to současně pojmy, které tuto realitu normativně konstituují jako imaginovaný celek. Pak je třeba spíše se tázat, jakými změnami prochází samotná pojmová konstituce reality ve společenských diskurzech. Zde se na jedné straně zdá, že jak externí faktory, tedy stále hlubší začlenění států do mezinárodních institucionálních a právních systé-

¹³⁶ Srov. LACLAU, E. *On Populist Reason*. London – New York: Verso, 2005. Podobně ale i MOUFFE, Ch. *On the Political*, s. 70n.

mů, tak i interní faktory spočívající ve stále vyšší stupni pronikání společnosti, respektive společenských organizovaných sil do státu¹³⁷ zpochybňují schopnost pojmu suverenity být vhodným nástrojem v kontextu jiných pojmů, jejichž prostřednictvím je dnes realita konstituována. Na druhé straně však lze těžko popřít, že přes všechny změny vykazují pojmy suverenity, lidu (respektive národa) a státu nadále pozoruhodnou životnost v „pojímání“ reality v politice a ve společnosti. Suverenita států – nikoli ve smyslu pouhé omezené autonomie – se stále ukazuje jako významný strukturující element mezinárodního právního řádu a kritérium přístupu do mezinárodního společenství.¹³⁸ Specifický případ nadnárodní integrace v Evropské unii navíc není, jak upozorňuje Krasner, replikovatelný na jiné části světa, kde plně dominuje perspektiva suverénních států jako jediné myslitelné formy legitimního politického systému.¹³⁹

Napětí mezi zpochybňováním a ožíváním suverenity nás doprovází i v každodenním životě. Zatímco v rámci „postnacionálního“ celku Evropské unie se „suverenita“ stala takřka zakázaným slovem, je-li je užíváno ve vztahu mezi nacionální a postnacionální úrovní,¹⁴⁰ ve vztahu k mezinárodní politice je nadále – i v tradičním spojení se státem – oblíbenou zbraní, jak ukázal nedávný krymský konflikt, během něž argumentace suverenitou zaznívala z úst evropských politiků snad nejhlasitěji. Stejná tenze je ostatně charakteristická pro postsuverenistické koncepty, které se snaží na jedné straně hlasitě proklamovat postnacionální řád kosmopolitního vládnutí a lidských práv bez suverenity, aby však vzápětí onen termín opět oprášily, jakkoli nejrůzněji „redefinovaný“ do tekuté a plurální podoby, a nově aplikovaly s tím, že skutečným protivníkem je vlastně pouze suverénní stát a „tradiční“ národ.

Zásadní faktor životaschopnosti suverenity spočívá v tom, že žádná z alternativních forem sociální legitimizace se z úrovně teorie dosud nebyla schopná uplatnit jako všeobecně akceptovaný princip ústavních řádů, institucionálního uspořádání politických systémů i samotného jednání politických stran a hnutí. Koncept politického národa coby výhradního zdroje legitimacy zůstává úhelným kamenem demokratického vládnutí. Dokonce i nadnárodní politické systémy svůj ústavní rámec opírají o replikaci demokratických institucí převzatých z národních států, jako by jejich legitimačním základem byl vlastní suverénní *démos*.¹⁴¹ Zakládání legitimacy v imaginativně utvářeném společenství dosud nenašlo přesvědčivou náhradu a i koncepty globální demokracie se bez této

¹³⁷ Dieter Grimm v této souvislosti trefně hovoří o dvojitěm ohrožení suverenity zvnějšku i zevnitř státu (GRIMM, D. Vorwort. In: Dieter Grimm – Evelyn Hagenath (ed.). *Staatsaufgaben*. Baden-Baden: Nomos, 1994, s. 9.). Srov. k tomu KOKOTT, J. Die Staatsrechtslehre und die Veränderung ihres Gegenstandes: Konsequenzen von Europäisierung und Internationalisierung. *Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer*. 2004, roč. 63, s. 7–40, zde s. 20.

¹³⁸ Srov. již klasicky DEMICHEL, F. Le rôle de la souveraineté dans les relations internationales contemporaines. In: *Mélanges offerts à Georges Burdeau*. Paris: Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, 1977, s. 1053–1071. Podobně též HASENCLEVER et al. *The Future of Sovereignty – Rethinking a Key Concept of International Relations*. Tübingen: Tübinger Arbeitspapiere zur Internationalen Politik und Friedensforschung, 1996.

¹³⁹ KRASNER, S. The Durability of Organized Hypocrisy. In: Hent Kalmo – Quentin Skinner (ed.). *Sovereignty in Fragments*, s. 96–113, zde s. 105.

¹⁴⁰ Srov. de WITTE, B. Do Not Mention the Word: Sovereignty in Two Europhile Countries – Belgium and The Netherlands. In: Neil Walker (ed.). *Sovereignty in Transition*, s. 351–366.

¹⁴¹ Srov. kriticky RITTBERGER, B. „Copy and paste“: Parlamentarisierung jenseits des Nationalstaates. In: N. Dietelhoff – J. Steffek. *Was bleibt vom Staat? Demokratie, Recht und Verfassung im globalen Zeitalter*. Frankfurt/Main: Campus, 2009, s. 137–160.

vize společenství v podobě globálního dému mohou obejít jen za cenu již výše popsaného logického uchýlení se k apolitické vizi expertně odhalovaného a prosazovaného objektivního dobra.

Když se Spolkový ústavní soud ve svém maastrichtském rozhodnutí odvolal na „homogenní lid“ („*homogenes Volk*“) jako základ legitimacy jakéhokoli demokratického uskupení, vyvolal tím známou kritiku pro svůj údajný nacionalismus.¹⁴² Ta ostatně odpovídá výše zmíněné obecné výtce metodologického nacionalismu směřované U. Beckem vůči každému, kdo se drží klasických pojmů státovědy. Pomineme-li fakt, že z tohoto hlediska by byl takový nacionalismus inherentní všem ústavám národních států, a tedy i logicky nutným prvkem v judikatuře ústavních soudů, je problematické samotné východisko této kritiky. Hrozí totiž záměnou principů *ethnos* a *demos*.¹⁴³ Lid coby základní princip suverenity není v klasických teoriích suverenity empiricky přítomným, na základě objektivních faktorů jednotným celkem, ale již u Hobbese je společenstvím existujícím „*by fiction*“. Ovšem i Sieyèsova představa národa jako ústavodárné suverénní síly není založena na etnických faktorech, ale na politickém rozhodnutí v určitém sociálním antagonismu,¹⁴⁴ právě tak jako Schmittův koncept homogenního lidu.¹⁴⁵

Legitimní otázkou je, jaké jsou předpoklady, aby se určitá forma imaginace suverénního společenství – lidu – mohla empiricky prosadit. U Hobbese nejsou tyto předpoklady ještě nijak rozebrány. Otázka, kdy je reprezentativní instituce skutečně schopna utvářet „*by fiction*“ jednotný *populus*, není zodpovězena; platí pouze, že je třeba faktické akceptace ze strany populace. U Spinozy je oproti tomu již předpoklad udržení státu a suverenity spatřován ve specifickém *ingenium* určité konkrétní populace.¹⁴⁶ Hellerova teorie suverenity, na níž se odvolává zmíněné rozhodnutí Spolkového ústavního soudu, navazuje na pojetí svobody u Hegela, zdůrazňuje nezbytnost určitých sociálních, historických a kulturních předpokladů (samozřejmě nikoli ve smyslu primordiálního národa,

¹⁴² BVerfGE 89, 155. Kriticky z uvedeného pohledu viz např. WEILER, J. H. H. Does Europe Need a Constitution? Demos, Telos and the German Maastricht Decision. *European Law Journal*. 1995, roč. 1, s. 219–258, zde s. 251 a OUYEN, R. Chr. Homogenes Staatsvolk statt europäische Bürgerschaft. Das Bundesverfassungsgericht zitiert Heller, meint Schmitt und verwirft Kelsens postnationales Konzept demokratischer Rechtsgenossenschaft. In: M. Llanque (vyd.). *Souveräne Demokratie und soziale Homogenität. Das politische Denken Hermann Hellers*. Baden-Baden: Nomos, 2010, s. 261–275, zde s. 265. V podobném duchu z řad německých ústavních soudců ovšem i LÜBBE-WOLFF, G. Homogenes Volk – Über Homogenitätspostulate und Integration. *Zeitschrift für Ausländerrecht und Ausländerpolitik*. 2007, roč. 4, s. 121–127.

¹⁴³ Zde také platí trefně konstatování Rainera M. Lepsia, že každá identifikace *dému* jako nositele suverenity s určitým specifickým národem ve smyslu *ethnos* vede k potlačení nebo nucené asimilaci odlišných etnických, kulturních, náboženských nebo socioekonomických skupin (LEPSIUS, R. M. „Ethnos“ oder „Demos“. Zur Anwendung zweier Kategorien von Emerich Francis auf das nationale Selbstverständnis der Bundesrepublik und auf die Europäische Einigung. In: TÝŽ. *Interessen, Ideen und Institutionen*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 1990, s. 247–255, zde s. 249). Srov. dále klasicky FRANCIS, E. *Ethnos und Demos. Soziologische Beiträge zur Volkstheorie*. Berlin: Duncker und Humblot, 1965.

¹⁴⁴ Viz LOEWENSTEIN, K. *Volk und Parlament nach der Staatstheorie der französischen Nationalversammlung. Studien zur Dogmengeschichte der unmittelbaren Gesetzgebung*. München: Drei Masken Verlag, 1922, s. 11. Podobně i NEGRI, A. *Insurgencies*, s. 212 a nově i GUILLHAUMOU, J. *Sieyès et l'ordre de la langue. L'invention de la politique moderne*. Paris: Kimé, 2002.

¹⁴⁵ C. SCHMITT mluví o „lidu individualizovaném politickým sebevědomím“, k němuž mohou dopomoci různé elementy „národní homogeneity“, jako je například společný jazyk, dějinné osudy, tradice a vzpomínky, společné politické cíle a naděje, aniž by však byly právě tyto elementy všechny nezbytné (*Verfassungslehre*. 4. vyd. Berlin: Duncker und Humblot, 1928, s. 231n).

¹⁴⁶ Srov. MOREAU, P.-F. *Spinoza. L'explosion et l'éternité*. Paris: PUF, 1994, s. 441–459.

nýbrž faktických předpokladů umožňujících úspěšnost prosazení jakékoli imaginativně konstituované ideje řádu).¹⁴⁷ Stále je však třeba mít na paměti, že jde o předpoklady toho, aby mohl lid být v rámci ústavního řádu představován. Nejde tedy o etnicky určené pojetí lidu coby empiricky přítomné „osoby lidu“ (*Volksperson*) či národního společenství (*Volksgemeinschaft*), jak jej známe z organologických vizí, ale i z nacistické právní vědy.¹⁴⁸

Oblíbenou výtku údajného „esencialismu“ je tedy třeba brát s rezervou. Je totiž rozdíl mezi tím, když mluvíme o sociálních předpokladech funkčnosti sociální imaginace, tedy ideje suverénního lidu jako myšleného společenství,¹⁴⁹ a když mluvíme o podstatě empiricky přítomného národa ve smyslu etnického celku.¹⁵⁰ V prvním případě totiž tázání směřuje pouze k tomu, kdo rozhoduje o způsobu imaginativní konstituce společenství jako suverénního politického celku a jej doprovázející formě inkluze a vyloučení a co vede k úspěšnosti tohoto způsobu. Radikálnědemokratické teorie, ale i radikální pluralismus tu končí proklamací o „*groundless decision*“; radikální demokraté dodávají, že toto rozhodnutí pramení z určité historické události a historického antagonismu. Otázkou však je, zda je tím skutečně odstraněn strašák esencialismu. V Ranciérově, Laclauově či Badiouově pojetí je téma předpokladů toho, která sociální difference může skutečně vést k zásadnímu antagonismu a náhlé konstituci subjektivizovaného *dému*, normativně *ex ante* negováno. Ve Walkerově a Lindahlově teorii je pak ponecháno bez odpovědi, jako by šlo o věc náhody.¹⁵¹ Avšak taková negace předpokladů úspěšnosti určité konkrétní formy imaginativní konstituce sociální reality se nezdá příliš přesvědčivá. Trefná je tu spíše konstatace Manfreda Balda: „*Určitá základní norma může být smysluplně přijata pouze tehdy, pokud existuje určitá míra překryvu mezi kolektivy, tradicemi, ekonomickými zájmy, morálními hodnotami a představami sociálního řádu převládajícími v dané společnosti.*“¹⁵² Právě sem míří Böckenfördův pojem tzv. návazných bodů („*Anknüpfungspunkte*“), které jsou nezbytné k vyvolání emočních vazeb nutných pro existenci vědomí kolektivní sounáležitosti,¹⁵³ podobně jako Grimmova teze o tom, že

¹⁴⁷ HELLER, H. *Souveränität*, s. 59nn; TÝŽ. Politische Demokratie und soziale Homogenität. In: TÝŽ. *Gesammelte Schriften II*. Leiden, 1971, s. 425). Není přitom důvod tuto pasáž zlehčovat, jak činí např. PERNICE, I. Carl Schmitt, Rudolf Smend und die europäische Integration. *Archiv des öffentlichen Rechts*. 1995, roč. 120, s. 100–120, zde s. 104. Ačkoliv sociální homogenitu nepovažuje Heller za konstitutivní moment jednoty (stejně jako ani Schmitt či Smend), nezpochybňuje současně její významnou roli. Podobně viz též MURSWIEK, D. *Die Verfassungsgebende Gewalt nach dem Grundgesetz für die Republik Deutschland*. Berlin: Duncker und Humblot, 1978, který zdůrazňuje rozdíl ústavodárné moci jako nejvyšší konstituované moci (s. 156) a nad ní stojící první, nadpozitivní konstituující moci, opírající se však o určité předpoklady víry v ní (s. 137nn; s. 151nn).

¹⁴⁸ Viz pozn. 24.

¹⁴⁹ Viz již výše zmiňovaný B. ANDERSON (pozn. 13). Srov. též CALHOUN, C. Constitutional Patriotism and the Public Sphere: Interests, Identity, and solidarity in the integration of Europe. *International journal of politics, culture, and society*. 2006, roč. 18, s. 257–280, který ovšem vidí předpoklady sociální imaginace ve veřejném prostoru založeném na sociální solidaritě, aniž by příliš řešil otázku předpokladů takové sociální solidarity, respektive toho, v jakém prostoru je taková solidarita myslitelná.

¹⁵⁰ Viz v podobném smyslu i rozlišení empirické a hypotetické vůle lidu u E. FRAENKELa, Die repräsentative und die plebiszitäre Komponente im demokratischen Verfassungsstaat. In TÝŽ *Deutschland und die westlichen Demokratien*. 3. vyd. Stuttgart: Kohlhammer, 1968, s. 81–119.

¹⁵¹ Jak jsem již uvedl, pro Lindahla má normativní konstituce evropské jednoty v judikátu van Gend en Loos v podstatě stejnou povahu jako normativní nárok suverenity jednoty například německého ústavního řádu opřeného o Základní zákon. Otázka, zda tyto akty snesou srovnání z hlediska možnosti jejich úspěšného uplatnění právě jako nástroje imaginace, zde ale není uspokojivě řešena.

¹⁵² BALDUS, M. *Zur Relevanz*, s. 396.

¹⁵³ BÖCKENFÖRDE, E.-W. Die Nation – Identität in Differenz. In: TÝŽ. *Staat, Nation, Europa*, s. 34–58, zde s. 43n.

integrační síla ústavy může fungovat jen tehdy, pokud ústava sama reprezentuje aspirace a hodnotové postoje společnosti, jež se v ní sama rozpoznává.¹⁵⁴ Mluvit zde o inherečním nacionalismu je potom pouze důsledkem fatálního nepochopení rozdílu mezi sférou empirické reality a sociální imaginace.¹⁵⁵

ZÁVĚR

Z výše uvedeného popisu současných debat o suverenitě vyplývá, že je třeba mimořádné opatrnosti vůči všem snahám o „redefinice“ pojmů, pakliže se ze sféry politické teorie či sociologie přesunují i do oblasti práva. Znamená-li totiž redefinice nové určení významu, pak s sebou nese současně zánik původního pojmu, z něhož zůstává pouze výrazová stránka – pouhé slovo. Uzurpace výrazových prostředků může dokonce být vnímána i jako cesta k proměně celého existujícího ústavního řádu, pakliže jeho pojmový rámec najednou pod tlakem „vnější“ reality získá zcela nový kontextuální rozměr a význam.¹⁵⁶ Nejrůzněji koncipované „proměny“ pojmů státu, státnosti a s nimi spojených pojmů mohou vést ve svých důsledcích ke konečnému ortelu nad ústavním státem vykonanému zcela nenápadně, za oponou. Místo takto vznikajícího zmatení je pak vhodnější a logicky konzistentnější se rozhodnout, tak jako navrhoval ve vztahu k suverenitě J. Maritain, pro rezignaci na určitá slova a pojmy a unést důsledky, které to s sebou nese pro způsob pojmání a konstituování reality.¹⁵⁷

Namísto takové rezignace je dnes pojem suverenity pouze zásadně „reinterpretován“, a to ze dvou protikladných stran. Na jedné stojí ti, kdo se snaží suverenitu identifikovat pouze s právně zakotvenou mocí existující uvnitř ustaveného systému. Lars Vinx tak mluví o „slabé“ suverenitě, oproti suverenitě „silné“, absolutní a předústavní.¹⁵⁸ MacCormick podobně hovoří o suverenitě „právní“, oproti suverenitě „politické“.¹⁵⁹ Do stejné skupiny patří kosmopolitické koncepty, které suverenitu chtějí dělit mezi státy a nadnárodní/globální celek, avšak s tím, že i toto dělení je podřízeno „vyššímu“, univerzálně platnému objektivnímu řádu práva. Jak podotkl již Kelsen (jemuž rozhodně nelze vyčítat obhajobu klasické suverenity), vede taková redukce suverenity na označení právně zakotvené pravomoci k redundanci samotného pojmu.¹⁶⁰ Nejde pak o nic jiného než klasickou před-

¹⁵⁴ GRIMM, D. Integration durch Verfassung. Absichten und Aussichten im europäischen Konstitutionalisierungsprozess. In: TÝŽ. *Die Zukunft der Verfassung II*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 2012, s. 241–261, zde s. 249.

¹⁵⁵ Srov. kritiku na adresu kritiků Spolkového soudního dvora SCHÜTZTE, R. *European Constitutional Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, s. 70.

¹⁵⁶ Takovou interpretační cestu změny ústavy ostatně navrhoval svého času již Carl Schmitt, jenž v ní viděl možnost výkladově překonat prvky parlamentní demokracie ve prospěch autoritativního státu. Tak, jak je pro Schmittovo myšlení typické, byl tento přístup v logickém napětí s jeho cílem, jímž mělo být zachování legitimacy, na níž materiální (ve Schmittově specifickém pojmosloví „pozitivní“) ústava stojí, proti legalitě jí stvořených pozitivních norem. Srov. HUBER, E. R. *Verfassung und Verfassungswirklichkeit bei Carl Schmitt. Blätter für deutsche Philosophie*. 1930/31, roč. 5, s. 304nn.

¹⁵⁷ MARITAIN, J. The Concept of Sovereignty. *World Politics*. 1950, roč. 44, s. 343–357, zde s. 343.

¹⁵⁸ Srov. kontra VINX, L. The Incoherence of Strong Popular Sovereignty. *International Journal of Constitutional Law*. 2013, roč. 11, s. 101–124.

¹⁵⁹ Tak ovšem MACCORMICK, N. *Questioning Sovereignty*, s. 127nn. Podle R. PROKHOVNIK má naopak samo oddělování právní a politické suverenity politickou povahou (*Sovereignties. Contemporary Theory and Practice*. New York: Palgrave Macmillan, 2001, s. 160).

¹⁶⁰ Podobně reagoval Walter Sandelius na koncept „pluralitní suverenity“ z pera sociologa Herberta Laskiho

moderní *summa potestas* coby označení nejvyšší autority, jež však sama nevybočuje z konstituovaného řádu.

Na straně druhé stojí pak zastánci preference čisté politiky, již jakékoli právo, včetně ústavy, pokládají pouze za výsledek politického rozhodnutí, zaujetí pozice v určitém politickém antagonismu. Zde je perspektiva obrácená: na suverenitu není nahlíženo z hlediska práva, ale naopak jen jako na čisté politickou ústavodárnou moc, jež se sama neopírá o žádné právní principy. Tento pohled je vlastní současným teoretikům radikální demokracie navazujícím na Schmittův *Pojem politična*, ale právě tak i radikálním pluralistům hovořícím o ryze politických metaprávních základech suverenity a právního řádu. Základem vzniku státu, respektive politického celku, je zde sociální antagonismus, jenž může být jakékoli povahy. Politický subjekt – *démos* – tak může vzniknout kdykoli a kdekoli, aniž by mu byly vlastní jakékoli předpoklady a právní principy, byť jen v podobě Böckenfördeových návazných bodů.

Pojem suverenity v uchopení jeho klasiky od Bodina až po Hegela či Hellera, se snaží jednostranností obou zmíněných pozic vyhnout. Suverenita jako moc rozhodovat existující na úrovni imaginace či Hegelova objektivního ducha přísluší lidu coby subjektu suverenity, jenž však není pojímán jako materiální celek, ale jako myšlená entita, jíž jsou činy orgánů přisuzovány. Klíčová je zde proto sféra mezi konstituovaným řádem a výjimkou z něj, mezi ústavní normou a předústavním konstituujícím subjektem. Tuto sféru zde však nemůžeme jednoduše odbýt jako prostý politický předpoklad legitimacy, jímž se v právu nemá smysl zaobírat, jak tvrdí např. M. Henke.¹⁶¹ Právě v ní tkví struktura a základní principy ústavního řádu. H. Heller v tomto kontextu upozorňoval na nutnost rozlišování mezi pozitivními právními větami („*Rechtssätze*“) a metapozitivními právními principy („*Rechtsgrundsätze*“), které však nejsou normami přirozeného práva, nýbrž principy inherentními uspořádání konkrétního společenství, tedy jeho materiální konstituci, jež předchází psané ústavě a originárnímu ústavodárnému aktu.¹⁶² Absolutní povaha suverenity vychází právě z toho, že je již mocí tohoto společenství, respektující a naplňující jemu vlastní principy uspořádání. V jejím pojmu je proto nutné – oproti oběma výše zmíněným snahám o faktické vyprázdnění pojmu – současně vnímat jeho politickou i právní dimenzi, jež nelze oddělit do dvou vzájemně nezávislých pojmů suverenity jinak, než za cenu redukce buď na pozitivní právní řád, nebo na faktickou moc (a následné redundance).¹⁶³ Jakkoli se může na první pohled zdát, že politický prvek suverénního subjektu v klasických pojetích suverenity jednoduše dominuje nad právním,¹⁶⁴ je tento subjekt – právě díky své existenci na mimoempirické úrovni – identitou práva a moci, podobně jako koncept *nomos basileus* v tzv. Pindarově fragmentu.¹⁶⁵ To si uvědomuje také A. Negri, který právě z tohoto důvodu odděluje pojem ústavodárné

slovy, že „*The idea of „pluralistic sovereignty“ can hardly be of a juristic use*“. (SANDELIUS, W. National Sovereignty and the Rule of Law. *American Historical Review*. 1931, roč. 25, s. 1–20, zde s. 2).

¹⁶¹ HENKE, M. *Staatsrecht, Politik und verfassungsgebende Gewalt*, s. 209.

¹⁶² HELLER, H. *Souveränität*, s. 47.

¹⁶³ Viz v podobném smyslu Martin Loughlin, jenž mluví o dvou *aspektech* suverenity – politickém a právním (LOUGHLIN, M. *Ten Tenets of Sovereignty*, s. 70).

¹⁶⁴ Tak MACCORMICK, N. *Sovereignty and after*, s. 156nn.

¹⁶⁵ Viz BELLING, V. *Legitimita moci v postmoderní době. Proč potřebuje Evropská unie členské státy?* Brno: Masaryk University Press, 2009, s. 89n.

moci, jako čistě politické síly, od (jím kritizovaného) pojmu suverenity jako současně politické i právní kategorie.¹⁶⁶

Opuštění suverenity, ať již rezignací na slovo, nebo reinterpretací jeho významu v duchu jedné z obou výše uvedených linií, znamená nutnost hledání náhradního způsobu sociální legitimizace. Postnacionální kosmopolitismus, pokud pouze nereplikuje ideu suverenity na úrovni globálního *dému*, se pak uchyluje k oživení předmoderního jusnaturalismu s ideou nové, univerzální pravdy nezávislé na demokratické vůli. Jestliže J. Habermas mluví o tom, že zásadním dilematem dneška je volba mezi principem suverenity a principem lidských práv,¹⁶⁷ potom volba druhé možnosti představuje řešení, v němž na místo demokratické vůle nastupuje absolutní rozum jako zdroj legitimacy, zcela v duchu předmoderního aristotelismu. Legitimizace „dobrou správou“ je pak pouze variantou této perspektivy, v níž je demokratický element nahrazen absolutním nárokem na vládu těch, kdo jsou držitelé „poznání“ rozumu. V tomto konceptu *bonum commune* (zrcadlícího se v pojmu globálních lidských práv), již není prostor pro politický střet o určení základních principů, potažmo hranic tohoto „globálního společenství“.¹⁶⁸ Druhá z uvedených linií, jež se vůči tomuto kosmopolitismu se vši vervou vymezuje, optuje pro právě opačné řešení, tedy radikální demokracii zbavenou všeho „esencialismu“ a *ex ante* obsazení „prázdného místa moci“. Nejde však o volbu pro suverenitu (ve smyslu uvedeného Habermasem popsání dilematu), nýbrž pro vládu materializovaného *dému* bránící se jakýmkoli reprezentativním a ústavním institucím. Radikální demokraté, kteří svůj pohled prezentují jako jedinou alternativu vůči ideám pevné, již obsazené univerzality,¹⁶⁹ pokládají jakýkoli konstituovaný řád za nedemokratický, neboť na místo skutečné masy staví již jen myšlenou ideu. Důsledky této perspektivy vedou k teorii permanentní konstituující emancipační moci, jejímž cílem má být trvalá destrukce konstituované moci v duchu W. Benjamina. Jsou tak spíše politickou výzvou právu samotnému, nejen pouze suverenitě. Zatímco kosmopolitistickému diskursu vyčítají destrukci demokracie ve jménu univerzálního práva, samy demokracii radikalizují tak,

¹⁶⁶ „Everything, in sum, sets constituent power and sovereignty in opposition, even the absolute character that both categories lay claim to: the absoluteness of sovereignty is a totalitarian concept, whereas that of constituent power is the absoluteness of democratic government.“ (NEGRI, A. *Insurgencies*, s. 13).

¹⁶⁷ Habermas sám se snaží oba principy spojit do „interní souvislosti“, a to tak, že lidská práva nepředstavují omezující, ale pouze „umožňující“ podmínky (HABERMAS, J. *Über den internen Zusammenhang zwischen Rechtsstaat und Demokratie*. In: TÝŽ *Die Einbeziehung des Anderen. Studien zur politischen Theorie*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1996, s. 293–305). Kriticky srov. BRUNKHORST, H. *Menschenrechte und Souveränität: Ein Dilemma?* In: H. Brunkhorst – W. R. Köhler – M. Lutz-Bachmann. *Recht auf Menschenrechte*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1999, s. 157–175).

¹⁶⁸ Viz podobně kriticky MOUFFE, Ch. *On the Political*, s. 107nn.

¹⁶⁹ Kupříkladu Ernesto Laclau představuje 3 klasická pojetí vztahu mezi partikulárním a univerzálním, jež lze chápat jako 4 pojetí legitimacy konkrétního společenského řádu: antické (založené na poznatelném rozumu jako zdroji univerzality a jasněho rozdělení mezi partikularitou a univerzalitou); křesťanské (v němž místo poznatelné univerzality přejímá Bůh a rozumové poznání pak princip zjevení) a moderní (mohli bychom říci „suverenistické“, v němž je univerzální vloženo do partikulární společnosti a legitimita se stává auto-referenciální). Současně, postmodernistické a kosmopolitistické pojetí spojené se snahou postulovat samu plurální partikularitu jako jediný zdroj legitimacy, není vlastním, 4. pojetím, jak by sebe sama rádo chápalo. Naopak, jemu inherentní snaha opřít se pouze o pluralitu vede k paradoxní, veskrze logické konsekvenci v podobě hledání určitého normativního středobodu mimo rámec společnosti, analogicky k oběma předmoderním variantám. Skutečně 4. pojetí, jež Laclau prezentuje, je radikálně-demokratická postulace univerzality jako prázdného bodu bez obsahu (LACLAU, E. *Emancipace a radikální demokracie*, s. 53nn).

že právo zcela vylučují. Explicitním příkladem je Derridovo kladení (správné) spravedlnosti proti principu práva, jež je podle něj vždy násilné.

Při analýze těchto normativních důsledků všech alternativních pohledů na „klasickou“ suverenitu, jež jsem blíže popsal v tomto textu, se pojem „klasické“ suverenity nejeví jako radikální postoj, ale spíše střední varianta mezi dvěma krajními pozicemi: návratem k předmoderní koncepci přirozeného řádu, v němž je *démos* pouze objektem dobrého vládnutí a radikalizací demokracie do permanentní revoluční vlády masy vedené určitou ideou a nesvázané jakýmikoli právními mantinely. Absolutní vládu lidu totiž v situaci konstituovaného řádu totiž lokalizuje do sféry imaginace, kam patří i jeho absolutní moc – suverenita. V empirické realitě je naopak moc vždy již svázána do ústavně zakotvených hranic. Toto svázání však není samo o sobě pokládáno za absolutní a věčně platné, nýbrž jako výsledek konstituujícího aktu suverénního subjektu – lidu, jenž může být v budoucnu předmětem změn.

Suverenita je tedy především principem konstituce reality prostřednictvím idejí, jak nedávno napsal D. Philpott.¹⁷⁰ Jde však o princip spojený s určitou specifickou formou konstituce, k níž patří idea konkrétního suverénního subjektu, nikoli univerzálně platný koncept, který pouze prochází různými změnami.¹⁷¹ Změny idejí a normativních představ nejsou ani tak „*revolucemi v suverenitě*“, tedy rekonfiguracemi myšlení suverenity, ale spíše revolucemi v pojmání reality. Suverenita jako moderní pojem spojený s moderním uchopením sociálního řádu prostřednictvím myšlení jednotného společenství, pak představuje pouze epochálně vázaný koncept, který samozřejmě nemá univerzální platnost a je bytostně svázán s moderním státem. To, co Philpott pokládá za novou revoluci v suverenitě, jejímiž svědky jsme od 60. let 20. století, lze spíše chápat jako snahu o nový způsob konstituce ústavní i mezinárodněpolitické reality. Jeho průvodním jevem je ovšem nejen rezignace na „klasickou“ Hobbesovu suverenitu, ale i na koncept sekulární legitimacy opírající se o lid a v neposlední řadě na samotný princip jednoty politického a ústavního řádu, jak jsme viděli.

Jak jsem však uvedl, tato revoluce v myšlení politického řádu vede k problematickým důsledkům z hlediska legitimacy. Stojí také v ostrém rozporu s tím, jak jsou konstituovány současné ústavní řády států, jež nadále předpokládají suverénní *démos* jako svůj legitimační základ. Již tento samotný fakt vede logicky k tomu, že instituce existující v rámci těchto ústavních rádu brání svůj vlastní legitimační základ, a lze jim proto jen sotva vyčítat metodologický nacionalismus.¹⁷² Ten však nelze vytýkat ani současným liberálním i komunitaristickým obhájčům suverénního státu jako jediného nositele demokracie, jako je D. Miller, W. Kymlicka či M. Walzer.¹⁷³ Princip suverenity vlastní tomuto státu

¹⁷⁰ PHILPOTT, D. *Revolutions in Sovereignty. How Ideas Shaped Modern International Relations*. Princeton – Oxford: Princeton University Press, 2001. Zmiňovaný Elliot konstatoval ve vztahu k pojmům suverenity a konstitucionalismu již r. 1928: „*There is virtue in names if they are transformed into ideas-as-tools, and if the concept for which they stand can be shown in practice to fit the deep moral need of human nature.*“ (ELLIOT, W. Y. *The Pragmatic Revolt*, s. 496).

¹⁷¹ Philpottova analýza naopak vychází z empirické definice suverenity jako nejvyšší autority na daném území (*Ibidem*, s. 16). Ta však umožňuje suverenitu hledat v jakémkoli politickém systému. Jde pak, jak jsem uvedl výše, spíše o středověký koncept *summa potestas*, která již ve středověkých právních textech označovala nejvyšší autoritu, aniž by však šlo o suverenitu v moderním duchu.

¹⁷² Srov. GRIMM, D. Zur Rolle der nationalen Verfassungsgerichte in der europäischen Demokratie. In: TÝŽ. *Die Zukunft der Verfassung II*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 2013, s. 128–152.

není neslučitelný s nadnárodní integrací a spoluprací, jak se snaží tvrdit kritici etatismu s argumentem nenávratného konce „vestfálské éry“,¹⁷⁴ neboť suverenita jakožto imaginativní moc společenství nebrání přenosům svrchovaných pravomocí, ani výkonu státní moci nestátními orgány.¹⁷⁵ Naopak snaha trvale oddělit suverenitu od státu v konečném důsledku končí u invokace permanentní konstituující moci lidu bez konstituovaného řádu.

Pojem suverenity tak v současnosti rozhodně nemusí být „starou dámou“ odsouzenou k poklidnému dožití v zapomenutém kamrlíku státovědy, jak tvrdí J. Verhoeven.¹⁷⁶ Pokud ji budeme v souladu s klasickou teorií suverenity vnímat nikoli jako faktickou, dále dělitelnou nejvyšší moc, ale jako pojmový nástroj, jímž je sama fakticita imaginativně formována do podoby jednotného právního a politického systému, pak je pojem suverenity stále velmi životaschopným konceptem politické teorie i státovědy. Možná je proto vhodnější mluvit o „znovuobjevení“ než o „novém promyšlení“ nebo dokonce „redefinici“ suverenity.¹⁷⁷ Takové znovuobjevení samozřejmě neznamená návrat k jedinému „správnému“ výkladu suverenity, ale především osvětlení role, kterou tento pojem hrál u jeho klasických teoretiků, avšak rovněž v praxi ústavních řádů opřených právě o princip suverenity lidu. Takové oživení, když už nic jiného, alespoň zabrání používání vnitřně kontradiktorních tezí o dělení suverenity nebo o přenosech suverenity. Současně však může nabídnout alternativu vůči současným pokusům o hledání nových forem legitimacy, které tak často ústí buď do zpochybnění demokracie, nebo právního státu.

PhDr. Mgr. Vojtěch Belling, Ph.D.

Filosofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem

¹⁷³ MILER, D. *On Nationality*. Oxford: Oxford University Press, 2004; KYMLICKA, W. *Politics in the Vernacular. Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*. Oxford: Oxford University Press, 2001; WALZER, M. *Thick and Thin. Moral Arguments at Home and Abroad*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1996.

¹⁷⁴ BUCHANAN, J. Rawl's Law of Peoples. Rules for a vanished Westphalian World. *Ethics*. 2000, roč. 110, s. 697–721. Podobně HÖLZING, P. *Republikanismus und Kosmopolitismus. Eine ideengeschichtliche Studie*, Frankfurt/Main: Campus, 2012, s. 192n.

¹⁷⁵ Judikatura Spolkového ústavního soudu, stejně jako část doktríny, tu pregnantně rozlišuje mezi přenášenými „svrchovanými právy“ („*Hoheitsrechte*“) a nepřenositelnou suverenitou: BVerfGE 22, 293 (296); BVergGE 37, 271 (279 f.); BVergfGE 73, 339 (375); BVerfGE 89, 155 (183). Přesto se i v maastrichtském judikátu objevuje poněkud nešťastná formulace o „společném výkonu“ suverenity (BVerfGE 89, 188), jež není přenesena na úroveň EU. Viz v k tomu GRIMM, D. *Das Grundgesetz als Riegel vor einer Verstaatlichung der Europäischen Union. Zum Lissabon-Urteil des Bundesverfassungsgerichts. Der Staat*. 2009, roč. 49, s. 476, s. 488. Grimm sám tvrdí, že tento koncept je v rozporu se starším pojmem suverenity platným do druhé světové války, pro nějž byl přenos svrchovaných práv nemyšlitelný (tak také podrobněji v jeho knize *Souveränität. Herkunft und Zukunft eines Schlüsselbegriffs*, s. 107). I v tomto případě by však bylo možné diskutovat nad tím, zda toto jeho určení staršího pojmu suverenity (dnes údajně „již“ neudržitelného) je zcela přesvědčivé, a zda až poněkud příliš nevychází z jeho pozitivistické formalizace 19. století. Srov. dále FLINT, T. T. *Die Übertragung der Hoheitsrechten. Zur Auslegung der Art. 23 Abs. 1 Satz 2 und Art. 24 Abs. 1 GG*. Berlin, 1998, s. 136nn.

¹⁷⁶ VERHOEVEN, J. *Souveraineté et mondialisation: libres propos*. In: E. Loquin – C. Kessedjian (ed.). *La mondialisation du droit*. Dijon: Litec, 2000, s. 43.

¹⁷⁷ Srov. BALDUS, M. *Zur Relevanz des Souveränitätsproblems*, s. 381nn.

Vojtěch Belling

The Concept of Sovereignty and Its Relevance in the Era of Post-National Governance

Abstract: It became a topos of academic debate of last two decades to question or even contest “traditional” concepts of the political theory and constitutional law like the (nation-)state and the sovereignty, whose notion became the focal point of the debate about post-Westphalian statehood. While David Held stated yet in 1996, that the scholars on democracy “have not seriously questioned whether the nation-state itself can remain at the centre of democratic thought,” the relation between nation-state, democracy and sovereignty had been elaborated in several major works since then. The poststructuralist critic of sovereignty, the redefinition of its term in “methodological cosmopolitanism” as well as radical-pluralist transformation of sovereignty into multiple “sovereignty claims” are challenging classical understandings of sovereignty. However, the new approaches to the “late” sovereignty of post-Westphalian period cannot escape major logical difficulties in dealing with critical situations, in which political units are either re-constituting themselves or are saving themselves before a destruction with the means of emergency measures breaching their own rules. In this article, I try to defend the relevance of the concept of sovereignty, not as a description of the material quality of power relations but as a normative concept whose sense consists in the imagination of social and political reality as a unity. This form of imagination is a precondition for any conception of legitimacy of a constituted order with a balance between the rule of law and democracy. It is precisely this balance, that is endangered by current alternative conceptions of legitimacy without sovereignty.

Key words: sovereignty, state, sovereignty, cosmopolitanism, radical democracy